

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ВОЛИНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ
Кафедра спеціальної та інклюзивної освіти**

На правах рукопису

МАЗНЮК КАТЕРИНА МИКОЛАЇВНА

**ВИКОРИСТАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ КАЗКИ
У ЛІНГВОДИДАКТИЧНІЙ РОБОТІ
З ДІТЬМИ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ
З ЗАГАЛЬНИМ НЕДОРОЗВИТКОМ МОВЛЕННЯ**

Спеціальність 016 «Спеціальна освіта»
Освітньо-професійна програма
«Корекційна психопедагогіка (олігофренопедагогіка)»

Робота на здобуття освітнього ступеня «Магістр»

Науковий керівник:
Сергєєва Валентина Федорівна,
кандидат педагогічних наук, доцент

РЕКОМЕНДОВАНО ДО ЗАХИСТУ

Протокол № _____

Засідання кафедри спеціальної
та інклюзивної освіти

від _____ 2024р.

Завідувач кафедри

проф. Кузава І. Б. _____

Луцьк – 2024

АНОТАЦІЯ

Мазнюк Катерина Миколаївна «Використання української народної казки у лінгводидактичній роботі з дітьми старшого дошкільного віку з загальним недорозвитком мовлення» Кваліфікаційна робота. Рівень вищої освіти – другий (магістерський). На правах рукопису.

Кваліфікаційна робота присвячена дослідженню впливу українських народних казок на розвиток мовлення дітей старшого дошкільного віку з загальним недорозвитком мовлення (на базі ДНЗ с. Липне, Цуманської територіальної громади). Актуальність дослідження зумовлена тим, що українські народні казки не достатньо широко застосовуються в логопедичній практиці з дітьми старшого дошкільного віку. У кваліфікаційній роботі здійснено аналіз теоретичних і практичних аспектів використання українських народних казок в освітньому процесі з дітьми старшого дошкільного віку; описані психолого-педагогічні особливості дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення; проведено діагностику рівня розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку; створено експериментальну програму розвитку мовлення шляхом використання українських народних казок на логопедичних заняттях; експериментально перевірено її ефективність і здійснено порівняльний аналіз отриманих результатів. У першому розділі розглядається освітній потенціал та характерні жанрові особливості української народної казки, психолого-педагогічна характеристика дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення, корекційні можливості української народної казки у лінгводидактичній роботі з дітьми дошкільного віку з мовленнєвими порушеннями. Другий розділ присвячений діагностиці та корекції мовленнєвого розвитку дітей старшого дошкільного віку, дослідженню впливу української народної казки на дітей із загальним недорозвиненням мовлення. Отримані дані по завершенні впровадження експериментальної програми підтвердили ефективність використання українських народних казок у лінгводидактичній роботі з дітьми старшого дошкільного віку. За результатами дослідження опрацьовано методичні рекомендації, які стануть у нагоді логопедам, вихователям закладів дошкільної освіти.

Ключові слова: *українська народна казка, загальний недорозвиток мовлення, діти старшого дошкільного віку, загальний недорозвиток мовлення, лінгводидактична робота, казкотерапія.*

ANNOTATION

Mazniuk Kateryna Mikolaevna «The Use of Ukrainian Folk Tales in Linguodidactic Work with Senior Preschool Children with General Speech Underdevelopment». Qualification Paper. Higher Education Level – Second (Master's). Manuscript.

The qualification paper is devoted to the study of the influence of Ukrainian folk tales on the speech development of senior preschool children with general speech underdevelopment (based on the preschool educational institution in the village of Lypne, Tsuman Territorial Community). The relevance of the study lies in the insufficient use of Ukrainian folk tales in speech therapy practice with senior preschool children. The qualification paper analyzes the theoretical and practical aspects of using Ukrainian folk tales in the educational process with senior preschool children, describes the psychological and pedagogical characteristics of senior preschool children with general speech underdevelopment, conducts a diagnosis of the speech development level of senior preschool children, creates an experimental program for speech development using Ukrainian folk tales during speech therapy sessions, experimentally verifies its effectiveness, and conducts a comparative analysis of the obtained results. The first chapter explores the educational potential and characteristic genre features of Ukrainian folk tales, the psychological and pedagogical characteristics of senior preschool children with general speech underdevelopment, and the corrective possibilities of Ukrainian folk tales in linguodidactic work with preschool children with speech impairments. The second chapter focuses on the diagnosis and correction of the speech development of senior preschool children and studies the impact of Ukrainian folk tales on children with general speech underdevelopment. The data obtained after the implementation of the experimental program confirmed the effectiveness of using Ukrainian folk tales in linguodidactic work with senior preschool children. Based on the research results, methodological recommendations were developed, which will be useful for speech therapists and educators.

Keywords: *Ukrainian folk tale, general speech underdevelopment, senior preschool children, linguodidactic work, fairy-tale therapy.*

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИКОРИСТАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ КАЗКИ У ЛІНГВОДИДАКТИЧНІЙ РОБОТІ З ДІТЬМИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	
1.1. Освітній потенціал та характерні жанрові особливості української народної казки.....	10
1.2. Психолого-педагогічна характеристика дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення.....	18
1.3. Корекційні можливості української народної казки у лінгводидактичній роботі з дітьми дошкільного віку з мовленнєвими порушеннями.....	29
РОЗДІЛ 2. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ КАЗКИ НА МОВЛЕННЄВИЙ РОЗВИТОК ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ІЗ ЗАГАЛЬНИМ НЕДОРОЗВИТКОМ МОВЛЕННЯ.....	40
2.1. Діагностика мовленнєвого розвитку дітей старшого дошкільного віку.....	40
2.1. Дослідження впливу української народної казки на дітей із загальним недорозвиненням мовлення.	48
2.3. Методичні рекомендації з використання української народної казки як засобу розвитку мовлення дітей із загальним недорозвиненням мовлення.....	59
ВИСНОВКИ.....	64
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	66
ДОДАТКИ.....	71

ВСТУП

Актуальність дослідження. На сучасному етапі розвитку корекційної освіти в Україні гостро порушується питання всебічного гармонійного особистісного розвитку дітей із психофізичними особливостями з метою їх подальшої успішної соціалізації. Значну частину таких дітей становлять діти з загальним недорозвиненням мовлення (ЗНМ).

З урахуванням сучасних концепцій модернізації освіти в Україні, надзвичайно важливим є розвиток нових напрямів корекційно-розвиткової роботи з дітьми, які мають мовленнєві порушення.

Сьогодні науковці та практики в галузі корекційної освіти все більше використовують новітні технології, зокрема казкотерапію, для ефективної роботи з дітьми, які мають мовленнєві порушення. Питаннями впливу української народної казки на розвиток мовлення дітей дошкільного віку займалися А. Богуш, Ю. Богачук, Ю. Бойчук, В. Тронько, В. Бутенко, З. Ленів, О. Казачінер, Л. Коновалова й ін.

А. Богуш підкреслювала, що казка є усним народним твором, який виник внаслідок взаємодії оповідача та слухача; це зв'язний текст розповідного характеру, що містить фантастичні та вигадані елементи, в якому присутні всі ознаки зв'язного тексту: тематична цілісність, наявність заголовка, завершеність змісту, інформативність викладу, цілеспрямованість, інтеграція, структурна організація, зв'язок між частинами, а також відповідність мовлення розмовному стилю мови.

В. Сухомлинський називав казку надзвичайно дієвим методом розвитку мовлення дітей, вважаючи її "свіжим вітром, що роздуває вогник дитячої думки і мови". Саме завдяки казці дитина пізнає навколишнє середовище не тільки розумом та раціональним аналізом, а й серцем та душею, відгукується на явища та події оточуючого світу, формує та висловлює ставлення до них. Первинне духовне виховання дитини відбувається також у казці.

Українські народні казки не тільки підвищують пізнавальний інтерес і навчальну мотивацію, але спонукають дитину аналізувати, міркувати, виявляти причинно-наслідкові взаємозв'язки, робити умовиводи.

З казковими творами кожна дитина знайомиться ще в ранньому дитинстві. Вони мають значний вплив на становлення та розвиток її особистості. Повчальний характер змісту виховує у дітей позитивні моральні якості. Проте, сьогодні казкою користуються не тільки в якості виховного засобу, але і в якості ефективного логокорекційного інструменту, який може збільшувати ефективність корекції мовленнєвих порушень.

Використання казки в роботі безпосередньо з дітьми з загальним недорозвитком мовлення сприяє не тільки збагаченню їхнього морального та духовного світу, а й зумовлює розвиток зв'язного мовлення, активізацію і поповненню словникового запасу; сприяє накопиченню соціального досвіду, формуванню цілеспрямованої діяльності, підвищенню стійкості уваги тощо. За допомогою казки у дитини розвивається творча уява, фантазія, артистичні здібності, ініціатива, закріплюються знання про кольори та їхні відтінки, предмети побуту. Казка навчає класифікувати предмети, систематизувати й аналізувати, робити прості узагальнення.

Отже, впровадження спеціально підібраних казок у процес логопедичних занять може мати значний позитивний вплив на мовленнєвий розвиток дітей старшого дошкільного віку з ЗНМ. Казки, які містять багатий і різноманітний опис персонажів, їхніх рис і обставин, можуть стати ефективним інструментом для навчання дітей новим словам та їх використанню в різних контекстах. Крім того, такі заняття можуть позитивно впливати на емоційний стан дитини, оскільки казки часто викликають інтерес і емоційний відгук, що сприяє більшій залученості дитини до процесу навчання.

Актуальність обраної теми дослідження **"Використання української народної казки у лінгводидактичній роботі з дітьми старшого дошкільного віку з загальним недорозвитком мовлення"** зумовлена

тим, що українські народні казки не достатньо широко застосовуються в логопедичній практиці з дітьми старшого дошкільного віку.

У магістерській роботі здійснено аналіз теоретичних і практичних аспектів використання українських народних казок у роботі з дітьми старшого дошкільного віку; описані психолого-педагогічні особливості дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення; проведено діагностику рівня розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку з ЗНМ; створено експериментальну програму розвитку мовлення даної категорії дітей шляхом використання українських народних казок на логопедичних заняттях; експериментально перевірено її ефективність і здійснено порівняльний аналіз отриманих результатів.

Об'єкт дослідження: процес мовленнєвого розвитку дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення.

Предмет дослідження: використання українських народних казок як засобу лінгводидактичної роботи з метою корекції мовленнєвого розвитку у дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення.

Мета дослідження: проаналізувати теоретичні та практичні аспекти використання української народної казки у лінгводидактичній роботі з дітьми старшого дошкільного віку з ЗНМ; розробити експериментальну програму розвитку їхнього мовлення на засадах використання українських народних казок під час логопедичних занять та перевірити її ефективність.

У кваліфікаційній роботі передбачалося розв'язання таких основних завдань дослідження:

1. Проаналізувати теоретичні основи та корекційний потенціал української народної казки в лінгводидактичній роботі з дітьми дошкільного віку.

2. З'ясувати особливості психолого-педагогічного портрету дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення.

3. Розробити та реалізувати експериментальну програму розвитку мовлення дітей названої категорії на основі використання українських народних казок під час логопедичних занять та перевірити й обґрунтувати її ефективність.

Гіпотезою дослідження є припущення, що українські народні казки мають потужний корекційний потенціал, тому їх доцільно використовувати в лінгводидактичній роботі з дітьми старшого дошкільного віку з загальним недорозвитком мовлення.

Методи дослідження:

– *теоретичні*: теоретичний аналіз літературних джерел (з метою створення теоретико-понятійного апарату та концептуальних засад дослідження);

– *емпіричні*: спостереження, бесіда; констатувальний, формувальний та контрольний експеримент (для визначення рівнів розвитку мовлення у дітей старшого дошкільного віку);

– *математико-статистичні*: методи описової статистики, ранжування (з метою визначення динаміки розвитку рівнів мовлення у дітей старшого дошкільного віку у процесі використання української народної казки на логопедичних заняттях).

Експериментальна база дослідження. Дослідження проводилось на базі ДНЗ «Сонечко» с. Липне Цуманської селищної ради. Обсяг вибірки склав 17 дітей віком від 5 до 6 років.

Теоретичне значення роботи полягає в аналізі, систематизації, узагальненні та подальшій розробці положень про специфіку впливу українських казок на розвиток дитини.

Практичне значення дослідження полягає у тому, що викладений у магістерській роботі матеріал може бути використаний вчителями-логопедами для проведення занять з дітьми дошкільного віку; слугувати базою для створення нової освітньої програми чи модернізації існуючих освітніх програм з корекції розвитку мовлення дітей.

Апробація результатів дослідження відбувалась шляхом їхнього оприлюднення на засіданні кафедри спеціальної та інклюзивної освіти, а також публікації "Використання української народної казки у лінгводидактичній роботі з дітьми старшого дошкільного віку з загальним недорозвитком мовлення" у збірнику тез IV Всеукраїнської науково-практичної конференції "Сучасні теоретичні й прикладні контексти спеціальної та інклюзивної освіти".

Структура кваліфікаційної роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, 4 додатків (18 сторінок), списку використаних джерел (48 найменувань). Повний обсяг роботи становить 88 сторінок, основного тексту – 70 сторінок. Робота містить 4 таблиці і 2 рисунки.

РОЗДІЛ І. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИКОРИСТАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ КАЗКИ У ЛІНГВОДИДАКТИЧНІЙ РОБОТІ З ДІТЬМИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

1.1. Освітній потенціал та характерні жанрові особливості української народної казки

Одним з найбільш ефективних засобів розвитку мовлення дитини дошкільного віку є казка, яка сприяє формуванню культури мовлення дошкільнят, збагачує, активізує і уточнює лексичний запас рідної мови.

У кожній казці присутні яскраві образи, багата мова, метафоричність. Вони емоційно сприймаються дітьми, будять їх фантазію, уяву, розвивають спостережливість і інтерес до всього навколишнього, є невичерпним джерелом розвитку дитячого мовлення.

А. Богуш підкреслювала, що казка є усним народним твором, який виник внаслідок взаємодії оповідача та слухача; це зв'язний текст розповідного характеру, що містить фантастичні та вигадані елементи, в якому присутні всі ознаки зв'язного тексту: тематична цілісність, наявність заголовка, завершеність змісту, інформативність викладу, цілеспрямованість, інтеграція, структурна організація, зв'язок між частинами, а також відповідність мовлення розмовному стилю мови [6, с. 9].

В. Сухомлинський називав казку надзвичайно дієвим методом розвитку мовлення у дітей, вважаючи її "свіжим вітром, що роздуває вогник дитячої думки і мови" [39, с. 27]. Саме завдяки казці дитина пізнає навколишнє середовище не тільки розумом та раціональним аналізом, а й серцем та душею, відгукується на явища та події оточуючого світу, формує та висловлює ставлення до них. Первинне духовне виховання дитини відбувається також у казці.

Важливою характеристикою казок як жанру є дидактизм. Казка – це завжди повчальний твір, незалежно хто їх створив, в якій країні та за яких обставин. Характерною особливістю дидактизму казок є те, що урок подається не загальними міркуваннями і повчаннями, а яскравими образами і переконливими діями. Тому художня цінність казки не знижується за рахунок моральності. Будь-який повчальний досвід ніби повністю самостійно формується у свідомості слухача. В цьому і полягає джерело педагогічної ефективності казок [6, с. 97].

Давно відомо, що читання та аналіз казки сприяє розвитку діалогічного та монологічного мовлення, збагаченню активного та пасивного словникового запасу, вмінню чітко та правильно висловлювати власну думку. В цьому полягає дидактичне та навчальне призначення казок [5, с. 33].

Дитячі казки розширюють словниковий запас малюка, допомагають правильно будувати діалог, розвивають зв'язне логічне мовлення. Обираючи казку для дитини обов'язково необхідно враховувати особливості емоційної сфери дитини.

В казок є багато переваг, які варто більш детально описати. Вони не мають такої кількості обмежень у сфері застосування у порівнянні з деякими іншими методиками. Наприклад, у неї немає вікових обмежень, оскільки для кожного вікового періоду знайдеться своя казка. Не виявлено обмежень і за шкалою «нормотиповий розвиток – порушений розвиток»: казка працює і з нормотиповими, і з людьми, чий розвиток має певні особливості. Казки використовуються для вирішення найрізноманітніших проблем: від труднощів у навчанні до гострих кризових станів, проте в кожному випадку свої комбінації, акценти та сили [10, с. 80].

Використання казки в роботі безпосередньо з дітьми з загальним недорозвитком мовлення сприяє не тільки збагаченню їх морального та духовного світу, а й зумовлює розвиток зв'язного мовлення, активізацію і поповненню словникового запасу, накопиченню соціального досвіду,

формуванню цілеспрямованої діяльності, підвищенню стійкості уваги тощо. За допомогою казки у дитини розвивається творча уява, фантазія, артистичні здібності, ініціатива, закріплюються знання про кольори та їх відтінки, предмети побуту. Казка навчає класифікувати предмети, систематизувати й аналізувати, робити прості узагальнення [18, с. 27].

Читання казок з раннього віку з описом характеристик героїв, властивостей, якостей, форм і величини різних казкових предметів впливають збагаченню словника дитини прикметниками.

Отже, впровадження спеціально підібраних казок у процес логопедичних занять може мати значний позитивний вплив на збагачення словникового запасу прикметників, а також на розвиток словникового запасу в цілому. Казки, які містять багатий і різноманітний опис персонажів, їхніх рис і обставин, можуть стати ефективним інструментом для навчання дітей новим словам та їх використанню в різних контекстах. Крім того, такі заняття можуть позитивно впливати на емоційний стан дитини, оскільки казки часто викликають інтерес і емоційний відгук, що сприяє більшій залученості дитини до процесу навчання.

Педагогічна наука постійно звертається до багаторічного досвіду народу, який свідчить про те, що виховання дітей дошкільного віку починається з казки, яка є найпопулярнішим видом усної творчості серед них. Казкам, як одному з жанрів народної творчості, властиві специфічні особливості, систематизовані нами за А. Богуш, Н. Лисенко [5, с. 56]:

- казки створює народ, і це означає, що національні казки будь якого народу оригінальні, неповторні та унікальні (в українських казках відображено світогляд народу, його морально-етичні принципи, багатовіковий досвід виховання дітей);
- в українських народних казках детально не описується зовнішність головних героїв, але часто використовуються такі характеристики, як: дорогі – мідні, золоті, срібні шати, відповідно такий самий кінь;

- українські народні казки варіантні за змістом, наприклад, казки «Колобок» і «Коржик» мають багато спільного з казками інших народів. Подібні або майже однотипні герої: герої українських народних казок – Котигорошко, Іван – селянський син, Іван Побиван, козак Мамарига – дуже схожі на білоруського Удовенка, узбецького Клич Батира тощо. Усі вони уособлюють чесність, доброту, мужність, справедливість;
- кожна казка неодмінно має певну дидактичну мету, яка покаже дітям дошкільного віку, як поводитися в тій чи іншій ситуації та застереже від не правильних дій. Наприклад, казка «Ріпка» вчить дітей колективній праці;
- народна казка розвиває творчу уяву дітей: неодноразово міфічні істоти, фантазії стають реальністю життя, наприклад: чарівний килим став справжнім літаком, чоботи-бігунці – потягами;
- казки вирізняються інтригуючим сюжетом;
- у казках також є власні магичні числа. В українських казках такими числами є 3, 7, 9, 12. Так, змії в казках три-, дев'яти-, дванадцятиголові; тричі лисиця викрадає півня, тричі кіт відбирає його від лисиці;
- крім магичних чисел, є також спеціальні повтори, які створюють динамічний ритм оповіді і полегшують дітям запам'ятовування його змісту;
- у казках перетворюються на людей звірі, птахи, явища природи – усі вони розмовляють людською мовою;
- у казці спостерігається гіперболізація (перебільшення): наприклад, у маленьку дідусеву рукавичку вміщується багато різних тварин;
- казка має традиційний початок і кінцівку, обрамляє розповідь і створює основу для уяви. «У далекому царстві жив цар і цариця, а у них було троє синів, схожих на соколів. І я там був, пив медове пиво, воно текло по бороді та вусах, але до рота не потрапило...»;
- гротеск у казці є формою художнього вираження людської фантазії, наприклад, коли маленька мишка допомогла всій родині витягти ріпку.

- складовими казок є численні прислів'я, приказки, приповідки, загадки, сновидіння, забобони, повір'я, скоромовки, лічилки, нісенітниця та каламбури.

У сучасному казкознавстві існує загальноприйнята класифікація казок за їх видами, що систематизована нами в таблиці 1.1

Таблиця 1.1

Класифікація видів українських народних казок

Вид казки	Характерні особливості	Приклади
Казки про тварин	<ul style="list-style-type: none"> ✓ належать до «звіриного епосу», саме ці казки з'явилися першими; ✓ у формі протиставлення розкриваються соціальні явища, життя людей; часто використовується гумор, іронія та сатира; ✓ тварини наділені людськими рисами та характеристиками: вони сваряться, миряться, відстоюють свою думку, хитрують та змагаються. Тварини створюють сім'ї, заводять дітей та виховують їх. В кожного персонажу є свій характер та манера поведінки. Тварини в казках уособлюють певну рису чи вдачу людини: вовк – голодний хижак, який майже завжди зазнає невдач; лисиця – хитра, підступна, улеслива; ведмідь – великий, незграбний; овечка – беззахисна, наївна; баран – впертий; заєць – всього боїться; орел – гордий, зухвалий; черепаха і рак – неповороткі, повільні; кінь і віл – працьовиті, покірні; ✓ у казках є свійські (кінь, свиня, коза, вівця, кіт, собака) і дикі тварини (вовк, заєць, лисиця, ведмідь, вовк), птахи (півень, курка, гуси, качка, чапля, горобець), комахи, амфібії (жаба, черепаха) та ін.; ✓ текст легкий для сприйняття, тому доступний дітям будь-якого віку; ✓ відсутні фантастичні істоти, вони – реалістичні; 	«Хитрий їжак», «Рукавичка», «Курочка Ряба», «Вовк та кобила», «Кривенька качечка», «Лисичка-сестричка і вовк-панібрат», «Сірко» та ін.
Чарівні казки	<ul style="list-style-type: none"> ✓ у змісті переважає фантастичне начало, часто є чарівники, феї тощо; ✓ добро завжди протиставляється 	«Ох», «Яйце-райце», «Летючий

	<p>злу. Герої, що уособлюють світло завжди наділені надприродною силою, кмітливим розумом, добрим характером;</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ є чарівні предмети (люстерко, клубочок, чоботи- ✓ скороходи, коцюба, кінь-віщун, гребінець); ✓ добро завжди перемагає зло, йому можуть допомагати міфологічні істоти; ✓ позитивні герої чарівних казок зображені сильними, сміливими, оригінальними, унікальними. Зокрема, в історії про Котигорошка, особливу увагу привертає процес виготовлення його булави. Цю булаву кують тричі, і вона настільки важка, що майстри ледь можуть виносити її з кузні. Цей елемент сюжету підкреслює не лише силу та витривалість героя, а й символізує його величезну відповідальність за використання такої потужної зброї. Коли Котигорошко закидає цю булаву на дванадцять діб у небо, її падіння є не лише фізичним явищем, а й метафорою, що демонструє, як великі сили можуть як руйнувати, так і зберігати. Вона вдаряється об його мізинець, що наочно ілюструє, як навіть найменший аспект нашого життя може мати величезні наслідки, залежно від обставин. ✓ особливістю цих казок є виражене моральне начало, навчальний зміст, який закладено у ненав'язливій моральній позиції, що спонукає слухача самостійно зробити відповідні висновки стосовно етики поведінки або морально-етичних норм життя. 	<p>корабель», «Котигорошко», «Чабанець», «Кобиляча голова», «Козак Мамарига», «Тісто-богатир», «Василина прекрасна», «Дівчина та місяць» та ін.</p>
<p>Соціально-побутові казки</p>	<ul style="list-style-type: none"> ✓ зображують реальні події, що відбуваються в житті людей, і часто відображають соціальні проблеми, з якими вони стикаються; ✓ Казковість у таких оповіданнях представлена в межах земної діяльності людини, що підкреслює важливість реальних переживань та емоцій. Вони дозволяють читачеві глибше зрозуміти не лише історичний контекст, а й психологію персонажів, їхні мрії, прагнення та труднощі. Таким чином, ці твори стають не лише відображенням повсякденності, а й важливим інструментом для аналізу соціальних змін та 	<p>«Про попа і паламаря», «Про вперту жінку», «Про цигана й ковбасу», «Ненаситний піп», «Золото у вербі» «Наймит і пан», «Ледащиця» та ін.).</p>

	<p>розвитку людського суспільства.;</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ згідно тематики виділяють чотири групи соціально-побутових казок: <i>дидактично-повчальні</i> (зображується звичайне людське життя як воно є – з усіма щасливими та сумними моментами, людина не є творцем свого життя, все в руках долі та Бога; <i>сімейно-антагоністичні казки</i>, в них описані складні родинні перипетії, труднощі в побудові довірливих та щирих відносин в родичів з різними характерами; <i>жартівливі казки; сатиричні казки</i>; ✓ зміст казки пронизаний образом Правди – як втілення споконвічного пошуку істини; ✓ звичайні прості люди (добротворці та знедолені) часто є позитивними героями. Козаки, солдати, мудра дівчина, дівчинка семиліточка, батько і син або абстрактні герої – Доля та Щастя. Головним героям допомагають розум, працьовитість, мудрість, спостережливість, порядність, чесність, наполегливість, віра у добро; ✓ негативні персонажі завжди є носіями зла, позитивні ж навпаки. Правда, Щастя, Добро протиставляється Кривді, Горю, Біді, Злиденності, Смерті, панам, гультяям, ледарям, ледащицям, неробам, зажерливій бабі тощо; ✓ головні мотиви соціально-побутових казок: суд Правди над Кривдою є важливим концептом, що відображає боротьбу між моральними принципами справедливості та неправедності. У цьому контексті антипанські, антикріпацькі та антицарські мотиви виступають як прояви протесту проти соціальної несправедливості, що панує в суспільстві. Вони підкреслюють прагнення простих людей до рівності та гідності, що часто стає основою для соціальних рухів. ✓ протиставлення бідних багатим як зіткнення добра і зла, щедрості і жадібності, скупості, вдячності і невдячності («Названий батько», «Хліб та золото», «Дарунки із трьох зернин» та ін.); ✓ провідним є мотив праці; спрямований на викриття і заперечення несправедливості соціальних станів, 	
--	---	--

	використання людини людиною.	
--	------------------------------	--

Перед тим, як прочитати чи розповісти дітям казку, логопед повинен ретельно підготуватись. Спершу кілька разів уголос її прочитати, дотримуючись правильної інтонації. На наступному етапі потрібно детально проаналізувати казку, добираючи найвдаліші засоби виразного читання або розповідання (розстановка пауз, логічні наголоси), забезпечити чітку та правильну вимову кожного слова, фрази та речення. Важливо уважно вивчити текст, щоб мати можливість передати сюжет, повтори, пісні та образні народні вислови. Слід також врахувати, що деякі слова чи фрази можуть вимагати уточнення. У такому випадку важливо продумати методи, час і місце їх пояснення, а також розробити та створити наочні матеріали (наприклад, ілюстровані дитячі книжки або набір картинок до тексту казки) [26, с. 27].

У сучасному закладі дошкільної освіти доцільно впроваджувати такі методи роботи з українською народною казкою: читання, оповідання, переказування казок; театралізація – розігрування та демонстрація казки вихователем; драматизація – виконання ролей у знайомій дітям казці; відтворення характерних рис її персонажів; інсценізація – точне та послідовне відтворення змісту казки дітьми за допомогою костюмів, різних атрибутів і декорацій; ігри за сюжетами відомих казок; перегляд казок у телепередачах та кінофільмах; узагальнюючі бесіди на теми: «Мої улюблені казки», «Казка для дітей»; тематичні розважальні заняття: «Казки бабусі Орисі», «Пригоди дідуся Панаса», «Вам казка, а мені бубликів мішок»; дидактичні ігри: «З якої казки цей герой?» (або «З якої казки я прийшов?»), «Підбери відповідну картинку», «Подорож у чарівний світ казок», «Лист від дідуся-казкаря»; обговорення морально-етичних питань на основі

прочитаних та прослуханих казок; вигадування дітьми власних казок тощо [23, с. 52].

Отже, в даному підрозділі ми систематизували специфічні особливості властиві українській народній казці; уточнили класифікацію видів українських народних казок та навели їх приклади; охарактеризували особливості підготовки логопедів до роботи з казкою та прийоми роботи з нею.

1.2. Психолого-педагогічна характеристика дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення

Важливим показником життєвої компетентності дитини дошкільного віку є її мовленнєва активність у різних сферах життєдіяльності. Вона пов'язана із вмінням встановлювати мовленнєву взаємодію з оточуючими людьми, використовувати спілкування для задоволення власних потреб, граматично правильно будувати і висловлювати свої думки.

Нині простежується тенденція до збільшення кількості дітей дошкільного віку, які мають ті чи інші порушення мовленнєвого розвитку. Порушення мовленнєвого розвитку дитини гальмують пізнання навколишнього середовища, оволодіння знаннями, вміннями та навичками. Вони обмежують спілкування дитини з однолітками і дорослими, висловлення власної думки, негативно впливають на формування її емоційно-вольової та пізнавальної сфер і особистості в цілому.

На сучасному етапі розвитку освіти ця актуальна проблема вимагає подальшого поглибленого вивчення, оскільки порушення мовленнєвого розвитку суттєво деформують мовну особистість дитини, що в свою чергу ускладнює її взаємовідносини з оточуючими. Це призводить до негативного впливу на формування її характеру, а також породжує невпевненість дошкільника у власних можливостях, що може мати тривалі наслідки для його соціальної адаптації та особистісного розвитку. Одним із найпоширеніших порушень психофізичного розвитку серед дітей

дошкільного віку є загальний недорозвиток мовлення (ЗНМ), який характеризується недостатнім розвитком усіх аспектів мовлення, включаючи фонетику, лексику, граматику та комунікативні навички. Це порушення може значно ускладнити процес навчання, спілкування та взаємодії з однолітками, що є критично важливими для соціалізації дитини в ранньому віці [28, с.118].

Одним із найпоширеніших порушень психофізичного розвитку серед дітей дошкільного віку є загальний недорозвиток мовлення (ЗНМ).

Вперше термін «загальний недорозвиток мовлення» був введений у науковий обіг в п'ятдесятих-шістдесятих роках ХХ століття Р. Левіною і співробітниками НДІ дефектології АПН СРСР Н. Нікашиною, Г. Каше, Л. Спіровою, Г. Жаренковою та ін.

Р. Левіна вперше детально та аргументовано розглянула і описала складні взаємозв'язки між різними порушеннями мовлення, а також їх значний вплив на формування фонетичного, лексичного і граматичного компонентів мовлення у дітей, які страждають від первинного недорозвитку мовлення. У своїй роботі вона виокремила поняття загального недорозвитку мовлення, що стало основою для подальшого вивчення цієї проблеми, а також розробила вчення про закономірності його прояву в різних аспектах комунікації [25, с. 77].

Р. Левіна зазначала, що загальний недорозвиток мовлення у дітей, які мають нормальний слух і первинно збережений інтелект, означає таку форму мовленнєвого порушення, при якій спостерігаються суттєві недоліки у формуванні всіх частин мовленнєвої системи. Ці недоліки стосуються як звукової, так і смислової складових мовлення, що в свою чергу може негативно впливати на загальний розвиток дитини, її соціалізацію та здатність до навчання [25, с. 27]. Таким чином, дослідження Р. Левіної відіграло важливу роль у розумінні та корекції мовленнєвих порушень, що є актуальним для практичних психологів, логопедів та педагогів, які працюють з дітьми з подібними проблемами.

Було виокремлено поняття загального недорозвитку мовлення і розроблено вчення про закономірності його прояву [25, с. 15].

Ю. Рібцун було запропоноване до вживання сучасне трактування терміна "загальний недорозвиток мовлення" (ЗНМ) з позицій психолінгвістики. Згідно з цим трактуванням, загальний недорозвиток мовлення визначається як складне мовленнєве порушення, яке проявляється у недостатній або повній незрілості всіх аспектів мовленнєвої діяльності. Це стосується як імпресивного, так і експресивного рівнів, і охоплює такі компоненти, як граматичний, фонетико-фонематичний та лексичний [34, с. 88].

ЗНМ також включає порушення тих функцій і процесів, які є необхідними для засвоєння мови. Це, зокрема, стосується мисленнєвих функцій і процесів, функцій сприйняття, уваги, пам'яті та контролю різних модальностей. Важливо зазначити, що ці порушення можуть виникати внаслідок впливу шкідливих зовнішніх і/або внутрішніх чинників на різних стадіях розвитку дитини, включаючи пренатальний, натальний і постнатальний періоди.

Крім того, варто підкреслити, що загальний недорозвиток мовлення є складним мовленнєвим порушенням, яке проявляється через недостатню або повну несформованість звукової, лексико-граматичної та семантичної мови. При цьому діти, які страждають від ЗНМ, можуть мати нормальний слух та первинно збережений інтелект, що вказує на важливість комплексного підходу до діагностики та корекції мовленнєвих порушень. Ця інформація є надзвичайно важливою для фахівців у галузі логопедії та психолінгвістики, оскільки вона підкреслює необхідність врахування різних аспектів розвитку дитини при розробці індивідуальних програм корекції [30, с. 120].

Загальний недорозвиток мовлення може проявлятися через різноманітні складні мовленнєві порушення, які спочатку можуть проявлятися як проблеми зв'язного мовлення, демонструючи абсолютну відсутність загальнозв'язаної мови.

Мовленнєва готовність дитини до навчання в школі є ключовим чинником її успішної інтеграції в учнівське середовище та сприяє ефективному засвоєнню навчальної програми. Саме з цієї причини в дошкільному віці необхідно зосередити увагу на діагностиці мовленнєвих труднощів та їх корекції. Адже мовленнєві порушення можуть негативно впливати на розвиток емоційно-вольової та когнітивної сфери дитини, а також на встановлення соціальних зв'язків і загальний розвиток особистості [42, с. 27].

До затримки мовлення можуть призвести різноманітні негативні чинники, як під час внутрішньоутробного розвитку, так і в процесі пологів або в перші роки життя. Часто мовленнєві труднощі у дітей можуть мати подібні зовнішні прояви, проте їх причини можуть суттєво відрізнятися. Тому важливо виявити ці причини, щоб обрати відповідну методику корекційної роботи з дитиною. Звичайно, цим має займатись логопед, або ж суміжний спеціаліст з відповідною освітою.

В цілому всі причини поділяють на ендогенні (тобто внутрішні) та екзогенні (зовнішні). До внутрішніх причин належать певні фізіологічні фактори, які вплинули на дитину під час вагітності матері, в процесі пологів або в ранньому віці. Серед них можна виділити: генетичні захворювання; хвороби матері під час виношування дитини; шкідливі звички батьків; травматичні пологи; фізичні перевантаження матері під час вагітності.

Зовнішні фактори охоплюють фізіологічні та соціальні чинники, які впливали на дитину в перші роки її життя. До них відносяться: передозування медикаментами або побічні ефекти медикаментозного лікування; травми голови; ускладнені пологи; інфекційні захворювання, що впливають на мозок дитини; неправильні педагогічні підходи в родині; педагогічна занедбаність [42, с. 90].

У багатьох випадках загальний недорозвиток мовлення є наслідком взаємодії різноманітних чинників. Через мовленнєві порушення, що виникають внаслідок ураження або недорозвинення певних ділянок

центральної нервової системи, виникають труднощі у сприйнятті звуків та недоліки вимови. Недостатнє оволодіння звуковим складом слова стримує накопичення лексичного запасу, формування граматичної структури мови, а також засвоєння навичок письма і читання. Мовленнєві порушення також безпосередньо залежать від генетичних факторів. Мовленнєвий дефект може виникнути під впливом навіть незначних негативних зовнішніх умов. Серед науковців немає єдиної думки щодо рівнів мовленнєвого недорозвитку у дітей. Наприклад, Р. Левіна виділяє три рівні, кожен з яких має свої специфічні первинні та вторинні відхилення:

- 1 рівень – відсутність загальнозживаного мовлення, розвиваються паралінгвістичні форми комунікації (міміка, жести);
- 2 рівень – початок формування загальнозживаного мовлення, дитина використовує аграматичні фрази;
- 3 рівень – розгорнуте мовлення з незначними фонематичними і лексико-граматичними недоліками [5, с. 109].

Розмежовані Р. Левіною три рівні загального недорозвитку мовлення були доповнені Є. Соботович IV рівнем загального недорозвитку мовлення – нерізко вираженим загальним недорозвитком мовлення, при якому усне мовлення переважно правильне, але наявні труднощі в процесі оволодіння письмом та читанням [3, с. 46].

На сучасному етапі визначають чотири рівні загального недорозвитку мовлення. Перехід між цими рівнями супроводжується виникненням нових мовленнєвих можливостей, зростанням мовленнєвої активності та розвитком мовленнєвої мотивації.

Перший рівень загального недорозвитку мовлення характеризується тим, що активний словниковий запас дошкільників перебуває на етапі формування, складається переважно з звуконаслідувань, лепетних слів і лише невеликої кількості загальнозживаних термінів [31, с. 36]. При цьому значення вживаних слів є нестійкими та недиференційованими. Пасивний

словник у дітей цієї групи є ширшим, ніж активний, проте розуміння мовлення поза конкретною ситуацією залишається досить обмеженим. Характерною рисою є те, що фразове мовлення фактично відсутнє, здатність відтворювати звукову і складову структуру слова у дітей не сформована.

У дітей дошкільного віку з II рівнем загального недорозвитку мовлення активний словниковий запас розширюється за рахунок іменників, дієслів, а також деяких (переважно якісних) прикметників і прислівників, проте залишається вкрай обмеженим. Розуміння мовлення дещо поліпшується, пасивний словник зростає, а також з'являється усвідомлення простих граматичних форм [42, с. 46]. Проте, вимова значної кількості звуків залишається порушеною, і спостерігається суттєве порушення складової структури слів.

Характер помилок при відтворенні складової структури свідчить про низький рівень фонематичних та артикуляційних здібностей, ці діти не готові до оволодіння звуковим аналізом і синтезом. Зв'язне мовлення знаходиться на початковій стадії, дошкільники використовують прості, непоширені речення, а експресивний аграматизм є яскраво вираженим [12, с. 250].

Загальний недорозвиток мовлення III рівня характеризується недоліками в розумінні дітьми мовлення в межах повсякденного спілкування, спостерігається імпресивний аграматизм. Також фіксуються стійкі відхилення в засвоєнні та застосуванні мовних структур. Спостерігається недостатня обізнаність у певних словах і виразах, змішування значень слів, які мають схоже значення, неточне розуміння та недоречне використання багатьох слів з повсякденного вжитку. У мовленні домінують іменники та дієслова, спостерігається брак слів, що описують якості, ознаки, стани предметів і дій. Характерною рисою є велика кількість помилок при вживанні простих прийменників, тоді як складні прийменники практично не використовуються [28, с. 406].

У монологічному мовленні діти, як правило, вживають прості речення, мають труднощі та повну нездатність розширювати речення і формувати складні конструкції (складносурядні та складнопідрядні). Більшість дошкільників демонструють недоліки у вимові звуків і порушення складової структури слова. Спостерігається недорозвиненість усіх фонематичних процесів, що уповільнює оволодіння навичками звукового аналізу, синтезу та грамотності.

У дітей з IV рівнем загального недорозвитку мовлення виявляються незначні порушення всіх його складових. У них відсутні виражені дефекти звуковимови, проте спостерігається недостатня диференціація звуків. Характерною рисою є те, що, усвідомлюючи значення слова, дитина не фіксує в пам'яті його фонематичний образ, що призводить до спотворень у різних формах: персеверації, перестановки звуків і складів, парафазії, опускання складів, додавання звуків і складів [42, с. 89]. Повільна артикуляція та нечітка дикція створюють враження загальної невиразності мовлення. Створення слів за допомогою суфіксів також викликає значні труднощі. Помилки при вживанні іменників зі зменшено-пестливими суфіксами, іменників із суфіксами одиничності, а також іменників, що описують емоційно-вольовий та фізичний стан об'єктів, залишаються стійкими.

Мовлення у дітей дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення (ЗНМ) з'являється значно пізніше, ніж у дітей з нормотиповим мовленнєвим розвитком (приблизно в три-чотири роки, іноді, навіть, після п'яти років). Перші слова у таких дітей «майже незрозумілі для оточуючих, і взагалі, діти протягом довгого проміжку часу залишаються мовленнєво пасивними. Труднощі, пов'язані з мовленням у дітей із загальним недорозвиненням умовно поділяються на рівні: від повної відсутності мовлення або белькоти до розгорнутого мовлення, але з елементами фонетичного та лексико-граматичного недорозвинення» [13, с. 74].

У дітей, які страждають від загального недорозвинення мовлення, спостерігається значна варіативність у розвитку психічних функцій, що може суттєво впливати на їхню здатність до навчання та соціальної адаптації. Недостатній розвиток першої сигнальної системи, якою є мовлення, безпосередньо позначається на функціонуванні другої сигнальної системи, що включає психічні процеси, такі як мислення, пам'ять, увага, сприймання та уявлення.

Дослідження, проведені на основі літературних джерел та практичного досвіду виховання і навчання дошкільників із складними мовленнєвими розладами, зокрема роботи таких фахівців, як І. Брушневської, Ю. Рібцун, Є. Соботович та інших, вказують на наявність значних порушень у дітей із загальним недорозвитком мовлення. Ці порушення охоплюють різні аспекти, такі як зорове та фонематичне сприймання, слухова та зоровий увага, вербальна пам'ять, а також рівень розвитку словесно-логічного та абстрактного мислення [13, с. 48; 34, с. 35; 38, с. 89].

Крім того, зазначені порушення також включають емоційно-вольову сферу, що, в свою чергу, негативно впливає на загальний та мовленнєвий розвиток дітей. Це свідчить про необхідність комплексного підходу до корекції мовленнєвих розладів, що включає не лише розвиток мовлення, але й стимуляцію інших психічних функцій, які є критично важливими для успішної інтеграції дітей у суспільство та їх подальшого навчання.

Зв'язок між мовними порушеннями та іншими аспектами психічного розвитку визначає специфічні риси мислення. Діти мають затримки у розвитку словесно-логічного мислення. Без спеціалізованого навчання дошкільники з загальним недорозвитком мовлення стикаються з труднощами у засвоєнні навичок аналізу, синтезу, порівняння та узагальнення.

Як зазначає дослідник А. Голуб, у більшості дітей цієї групи домінує наочно-дійове мислення, яке вимагає постійної взаємодії з предметами. Зокрема, спостерігається досить низький рівень розвитку основних

характеристик уваги: недостатня стійкість, дифузність та обмежені можливості її розподілу. Сміслова та логічна пам'ять у дітей залишається відносно збереженою, але спостерігається зниження вербальної пам'яті та продуктивності запам'ятовування. Їм важко запам'ятовувати складні, багатоступеневі інструкції. Вони не здатні відтворити завдання в певній послідовності, забувають або "гублять" елементи завдань. У деяких випадках це призводить до обмеження можливостей розвитку їхньої пізнавальної діяльності [17, с. 35].

Для дітей із загальним недорозвитком мовлення характерний низький рівень пізнавальної активності, обсяг знань про навколишній світ обмежений, а встановлення причинно-наслідкових зв'язків викликає труднощі. Динаміка мисленнєвих процесів є уповільненою. Більшість із них демонструє ригідність у мисленні. Розвиток наочно-образного мислення відстає. Самостійно оволодіти аналізом та синтезом їм важко. Діти часто стикаються з труднощами під час виконання словесних інструкцій, їхня мовленнєва активність знижена, і вони не можуть утримувати словесний ряд через обмежений обсяг пам'яті. Незважаючи на це, у них є потенційні можливості для засвоєння різних абстрактних понять за допомогою дорослих. Сміслова пам'ять залишається відносно збереженою, проте проявляє зниження продуктивності запам'ятовування. Діти можуть втрачати елементи певних завдань або лише частково відтворювати послідовність. Логічна діяльність дітей з загальним недорозвиненням мовлення характеризується нестабільністю та відсутністю контролю за коректністю виконання завдань. Під час порівняння предметів вони орієнтуються на другорядні ознаки або випадкові деталі. Це вказує на труднощі у виокремленні суттєвих характеристик предметів, а також на складнощі при підборі слів-аналогів на основі порівняння, оскільки діти не усвідомлюють зміст загадок [2, с.104].

Відзначається низький рівень розвитку основних властивостей уваги у дітей, що проявляється в недостатній стійкості та обсязі уваги, а також у

обмежених можливостях її розподілу. Це означає, що діти часто не можуть зосередитися на завданні протягом тривалого часу, і їх увага виявляється нестабільною. В результаті, вони часто відволікаються на сторонні подразники або втомлюються після виконання певного виду навантаження, що значно ускладнює процес навчання.

Крім того, спостерігаються проблеми з зоровими уявленнями, які є неточними. Наприклад, під час зорового впізнання предметів у різних умовах діти потребують значно більше часу для виконання цього завдання, що свідчить про їхні труднощі в обробці візуальної інформації. Порушені функції зорового аналізу та синтезу ускладнюють здатність дітей виокремлювати окремі частини зі складного малюнка, а потім знову їх об'єднувати в цілісну картину. Це може призводити до труднощів у розумінні та інтерпретації візуальної інформації, що є важливим аспектом у навчальному процесі.

Також спостерігаються певні труднощі в орієнтації в зоровому просторі. Діти можуть мати проблеми з розумінням просторових відстаней, форм та їх взаємозв'язків, що може негативно впливати на їхню здатність виконувати завдання, що вимагають просторового мислення. Ці фактори підкреслюють необхідність спеціального підходу до навчання та розвитку уваги у дітей, аби покращити їхні візуально-просторові навички та загальний рівень навчання.

Під час виконання деяких завдань діти можуть змінювати послідовність дій, не запам'ятовувати інструкції та скорочувати кількість виконуваних дій. Відзначається знижена ефективність запам'ятовування та відтворення вербальної інформації, навіть за умови збереження смислової та логічної пам'яті. Таким чином, у дітей із загальним недорозвитком мовлення спостерігається складне поєднання порушень мовлення та когнітивної діяльності [2, с. 23].

Взаємообумовленість порушень основних психологічних функцій та порушень мовлення обумовлює завдання корекції мовленнєвого розвитку

дошкільників, обґрунтування засобів та прийомів розвитку усного мовлення у дітей із загальним недорозвитком мовлення.

Діти, які мають ЗНМ, виявляють низьку активність та не проявляють ініціативи під час спілкування. Це, в першу чергу, пов'язано зі стійкими порушеннями в комунікативній діяльності та незрілою мотиваційною сферою. Це може призвести до труднощів у розвитку та навчанні, а також до когнітивних порушень. Спілкування дітей віком 4–5 років має переважно ситуативно-діловий характер, що не відповідає віковим нормам.

Для дітей, які страждають від загального недорозвинення мовлення, характерний повільніший розвиток усіх видів моторної діяльності, включаючи загальну, дрібну, мимічну та артикуляційну. Це явище проявляється у виконанні окремих рухів, що супроводжується загальною незграбністю, зниженням швидкості та спритності, а також утрудненнями при виконанні певної серії рухів [25, с. 77]. Наприклад, дитина може відчувати труднощі у виконанні дій за інструкцією або у відтворенні послідовності елементів рухів, що може негативно впливати на її здатність переходити з однієї вправи на іншу.

Крім того, у дітей можуть виникати труднощі в процесі ритмічного руху, а також у статичній та динамічній координації. Це може включати проблеми з передачею або перекочуванням м'яча з рук в руки, а також виконання стрибків на правій чи лівій нозі, що є важливими аспектами фізичного розвитку. У період розвитку дрібної моторики у дітей виявляються певні особливості, які проявляються в недостатній координації пальців рук та кисті.

Дослідниця А. Голуб підкреслювала, що рівень мовленнєвого розвитку безпосередньо пов'язаний із розвитком пальців рук і залежить від ступеня розвитку дрібної моторики [17, с. 39]. Діти, які мають труднощі в цій сфері, часто не здатні точно відтворювати запропоновані рухи пальцями, що може призводити до затримок у розвитку мовлення та комунікативних навичок. Це підкреслює важливість інтеграції вправ для розвитку дрібної

моторики в програми корекційної роботи з такими дітьми, оскільки це може суттєво поліпшити їхні мовленнєві здібності та загальний розвиток.

Вольова сфера цих дітей характеризується недостатньою саморегуляцією, що включає в себе брак самоконтролю, неефективну словесну регуляцію дій, а також труднощі в реалізації всіх етапів вольової діяльності. Це означає, що діти можуть не в змозі ефективно планувати свої дії, контролювати їх виконання або оцінювати результати.

Під час дослідження мотиваційно-вольової готовності дітей до активної навчальної діяльності було виявлено, що ігрова мотивація є домінуючою. Однак, спостерігалася затримка у формуванні навчальних мотивів, які часто є недостатньо усвідомленими, нестійкими та поверхневими. Це може призводити до труднощів у виконанні завдань, які вимагають дотримання кількох правил, визначення мети діяльності, планування, виконання, оцінки та перевірки результатів [1, с. 20].

Крім того, процес виконання вольових дій у дітей недостатньо регулюється мовленням, що ускладнює їх реалізацію у внутрішній формі. Це означає, що діти можуть не використовувати мовлення як інструмент для організації своїх дій, що підвищує ризик виникнення помилок та невдач. Особливості вольової сфери можуть проявлятися в різних видах діяльності, як під час виконання ігрових, так і навчальних завдань, що вказує на необхідність комплексного підходу до корекції та розвитку цих навичок у дітей.

Отже, провівши дослідження психолого-педагогічної характеристики дітей із затримкою мовленнєвого розвитку, можна зробити такі висновки. ЗНМ є порушенням різних аспектів мовленнєвої системи і характеризується тим, що у багатьох дітей відбуваються порушення всіх складових мови, при цьому інтелект та слух можуть залишатися на нормальному рівні. Діти з затримкою мовленнєвого розвитку, на відміну від дітей з нормотиповим розвитком, не завжди здатні зрозуміти узагальнене значення слів у контексті. Вони мають труднощі з орієнтацією у значеннях слів та їх

відтінках. Значні труднощі виникають, коли діти намагаються самостійно підбирати антоніми та синоніми.

1.3. Корекційні можливості української народної казки у лінгводидактичній роботі з дітьми дошкільного віку з мовленнєвими порушеннями

Казкотерапія – це психолого-педагогічний метод, який використовує казковий літературний твір для інтеграції особистості дитини, розвитку її творчих здібностей, розширення свідомості, вдосконалення взаємодії з оточуючим світом [20, с. 17].

На освітньо-виховні властивості казки, як педагогічного засобу, людство звернуло увагу з давніх часів. Казка формує і підтримує у дітей раннього, дошкільного і молодшого віку творчу систему цінностей, виховує, вчить вирішувати проблеми, надає впевненості і розвиває мовлення дитини. Казка активно використовується в різних областях роботи з дошкільниками, в тому числі і в роботі вчителя-логопеда.

Як відомо, читання та аналіз казки сприяє розвитку діалогічного та монологічного мовлення, збагаченню словникового запасу, вмінню граматично правильно висловлювати власну думку. У цьому полягає дидактичне, суто навчальне призначення казок [3, с. 44].

Дитячі казки розширюють словниковий запас малюка, допомагають правильно будувати діалог, розвивають зв'язне логічне мовлення. Вибираючи казку для дитини обов'язково треба враховувати особливості емоційного розвитку.

А. Богущ вважала, що казка не має такої кількості обмежень у сфері застосування у порівнянні з деякими іншими методиками [6, с. 110]. Так, наприклад, у неї немає вікових обмежень, оскільки для кожного віку знайдеться своя казка. Не виявлено обмежень і за шкалою «нормотиповий розвиток – порушений розвиток»: казка працює і з нормотиповими, і з

людьми, чий розвиток має певні особливості. Казки використовуються для вирішення найрізноманітніших проблем: від труднощів у навчанні до гострих кризових станів, проте в кожному випадку свої комбінації, акценти та посили.

Використання казки в роботі безпосередньо з дітьми з загальним недорозвитком мовлення сприяє не тільки збагаченню їх морального та духовного світу, а й зумовлює розвиток зв'язного мовлення, активізацію і поповненню словникового запасу, накопиченню соціального досвіду, формуванню цілеспрямованої діяльності, підвищенню стійкості уваги тощо. За допомогою казки у дитини розвивається творча уява, фантазія, артистичні здібності, ініціатива, закріплюються знання про кольори та їх відтінки, предмети побуту. Казка навчає класифікувати предмети, систематизувати й аналізувати, робити прості узагальнення.

Читання казок з раннього віку з описом характеристик героїв, властивостей, якостей, форм і величини різних казкових предметів впливають збагаченню словника дитини прикметниками.

Отже, діти з загальним мовленнєвим недорозвиненням мають обмежений словниковий запас, в якому особливе місце займають прикметники, що рідко вживаються у мовленні цієї категорії дітей. На нашу думку, застосування спеціально відібраних казок під час логопедичних занять позитивно вплине на розширення словника прикметників, загального словникового запасу, емоційний стан дитини під час занять, а також сприятиме створенню позитивної атмосфери на заняттях.

Зв'язне мовлення, являючи собою самостійний вид мовленнєво-мисленнєвої діяльності, разом з тим виконує значну роль в процесі виховання, навчання дітей, виступаючи засобом отримання знань і контролю за цими знаннями [28, с. 97].

Формування умінь і навичок зв'язного мовлення у дітей дошкільного віку є одним з найважливіших завдань педагогічного впливу, оскільки від ступеня їхньої сформованості залежить подальший розвиток особистості

дитини і набуття нею навчальних знань. Вміння і навички зв'язного мовлення у дітей з порушеним мовленнєвим розвитком при спонтанному їхньому розвитку не досягають необхідного для повноцінного навчання в школі рівня. Таким умінням і навичкам потрібно навчати спеціально.

Також казка не тільки підвищує пізнавальний інтерес і навчальну мотивацію, але спонукає дитину аналізувати, міркувати, виявляти причинно-наслідкові взаємозв'язки, робити умовиводи [43, с. 133].

З казковими творами кожна дитина знайомиться ще в ранньому дитинстві. Вони має значний вплив на становлення та розвиток особистості будь-якого дошкільника. Повчальний характер змісту виховує у дітей позитивні моральні якості. Проте сьогодні казкою користуються не тільки в якості виховного засобу, але в якості ефективного логокорекційного інструменту, який може збільшувати ефективність корекції мовленнєвих порушень.

На вплив казки на формування особистісної та мовленнєвої сфер розвитку дітей дошкільного віку вказували такі науковці, як: Т. Зінкевич-Євстигнеєва, Т. Шипова, Н. Крилова, Ю. Лебедев.

Наприклад, Т. Зінкевич-Євстигнеєва у своїх працях та наукових дослідженнях виділила основні ідеї, які несуть народні казки, а саме:

1. «бережливе ставлення до навколишнього світу - природа навколо нас є живою;
2. поваги до кожної людини та до її діяльності; виховання гуманізму;
3. поняття «добра» та «зла»;
4. механізму постановки і досягнення мети;
5. самостійності та пошуків взаємозв'язку з навколишнім середовищем» [20, с. 51].

Загалом, казки – «це не просто фантастичні історії, метою яких є розважити дитину, вони виконує безліч розвиваючих функцій. Ці функції у розвитку дітей є важливими і взаємопов'язаними» [24, с. 29].

Казку, як засіб для розвитку усного зв'язного мовлення використовував В. Глухов. У власній методиці він склав серію завдань, одне з яких стосувалося відтворення вже відомої для дітей старшого дошкільного віку казки [13, с. 23]. І сам переказ казкового твору, і методика загалом, дозволяє зафіксувати та в майбутньому, поліпшити стан сформованості зв'язного мовлення дітей із загальним недорозвиненням мовлення.

У свою чергу, деякі науковці-новатори (Н. Буйвалова, І. Дорофєєва, З. Сушельницька) виділяють нове поняття в казкотерапії – «логоказка».

Логоказки - це «казки, зміст, яких несе певне лексичне, граматичне або фонематичне навантаження. Головним завданням логоказки є послідовний та глибинний розвиток мовлення дітей і їх психічних процесів шляхом використання елементів казко терапії» [39, с. 42].

Комплексний вплив логоказки відкриває нові, унікальні можливості для корекції як усного зв'язного мовлення, так і таких не мовленнєвих, але надзвичайно важливих сфер як дрібна та артикуляційна моторика. Робиться все це в ненав'язливій, простій та доступній для дітей старшого дошкільного віку ігровій формі.

Логоказки можуть бути використані у роботі як логопедами, так і вихователями. За такою казкою може бути побудоване ціле заняття або його окрема частина.

Перевагою зазначеного засобу є те, що логокорекційна робота під час занять, подається в не примусовій формі без тиску з боку фахівця. Діти «граючись» залюбки виконують запропоновані завдання та вправи.

Логоказки відрізняються від звичайних казок мінімальним інформаційним змістом, але при цьому вони мають потенціал вирішувати труднощі, пов'язані з формуванням багатьох аспектів мовленнєвого розвитку.

З огляду на характер мовленнєвих порушень у дітей та етапи логокорекційної роботи, можна виокремити такі типи логоказок:

- 1) артикуляційні (розвиток дихальних навичок та артикуляційної моторики);
- 2) пальчикові (розвиток дрібної моторики);
- 3) фонетичні (постановка звуків, автоматизація та диференціація звуків);
- 4) лексико-граматичні (збагачення словникового запасу, закріплення знань про граматичні категорії);
- 5) казки, що сприяють розвитку зв'язного мовлення;
- 6) казки, призначені для навчання грамоти (щодо звуків і букв) [39, с. 44].

Якщо розглядати конкретно кожний вид логоказки, можна виділити основні завдання та способи застосування кожного виду:

1. Основним завданням артикуляційних логоказок є розвиток артикуляційної моторики. Артикуляційні вправи, які діти повторюють кожний день можуть їм швидко набриднути, а це призводить до мінімальної результативності та продуктивності цих вправ. Задля того, щоби підтримати інтерес дітей до виконання артикуляційної гімнастики, артикуляційні вправи можна об'єднувати в невеликі казки.

В артикуляційній казці обов'язково присутні й спеціальні вправи на тренування дихання (фізіологічного та мовленнєвого)» [40, с. 14].

2. «Пальчикові логоказки сприяють не тільки удосконаленню навичок дрібної моторики дітей із загальним недорозвиненням мовлення, але й розвивають їх образне мислення і мовлення загалом...

Для того, щоб пальчикові логоказки дійсно впливали на розвиток дитини необхідно постійно контролювати точність і правильність виконання рухів, а також звертати увагу дітей на узгодженість мовлення з роботою їхньої руки» [39, с. 141].

3. «Основним завданням фонетичних казок є робота над ізольованою вимовою окремих звуків, автоматизація звуку в складах, на

початку, середині, кінці слова, в словах зі збігом приголосних та реченнях» [39, с. 140].

Такі логоказки перетворюють кропітку роботу зі звуками в творчу, ненав'язливу гру.

4. Використання лексико-граматичних логоказок допоможуть «сформувати навички правильного використання іменників, прикметників, дієслів, прислівників, сприятимуть формуванню граматично правильного мовлення та збагаченню словникового запасу. Діти вчать підбирати влучні прикметники для характеристики героїв, орієнтуватися у прийменниках, придумувати синоніми, антоніми, правильно утворювати нові слова за допомогою суфіксів» [39, с. 145].

5. Логоказки, що сприяють розвитку зв'язного мовлення, вчать дітей дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення «не тільки переказувати вже відому для них казку, а й придумувати свою власну, разом із логопедом, або вихователем; розігрувати казку за мотивами побаченої, але при цьому змінювати персонажів, час дії та завершення казки» [39, с. 147].

6. «Граючись із казковими цікавими героями, діти знайомляться з голосними та приголосними звуками й буквами, їх особливостями та характеристиками. Бажання з ними погратися та допомогти призводить до чіткого і повного засвоєння усіх звуків» [39, с. 148].

Логоказки можуть проводитися, як самостійне заняття, так і в ролі окремих дидактичних ігор під час корекційно-педагогічної роботи, або у вільний від занять час, як форма розваги. Їх проводять логопед, психолог, дефектолог, вихователь або ця діяльність може набувати форми спільної роботи спеціалістів.

Однак, у роботі з логоказкою необхідно обов'язково дотримуватися певних принципів, зокрема, поетапного, систематичного та послідовного засвоєння матеріалу, а також врахування вікових та індивідуальних можливостей. Від цього залежить ефективність впливу логоказки та рівень зацікавленості дітей з мовленнєвими порушеннями у виконанні завдань.

Для створення логоказок, беручи до уваги необхідний результат, використовують різні види театру: пальчиковий, ляльковий, настільний і навіть, тіньовий. Під час виготовлення атрибутів до казки можна залучати як самих дітей, так і їхніх батьків. Це формує у дітей сприятливе ставлення до корекційно-педагогічної роботи і сприяє створенню емоційно-позитивної атмосфери. Відомо, що діти із загальним недорозвиненням мовлення емоційно нестійкі, для них характерна різка зміна настрою і швидке виснаження [35, с. 23]. Спільна робота з батьками дозволить дітям з порушеннями мовлення відчувати підтримку з боку оточуючого світу та рідних для них людей.

Для підсилення вищезазначених переваг логоказки, ефективним засобом мотивації розвитку та корекції зв'язного мовлення може виступати логопедична лялька, яка за думкою Ю. Рібцун може виступати елементом логоказки. Науковець наголошує увагу на тому, як важливо під час корекційної роботи створювати оптимально позитивні умови для дітей. Логопедична лялька здатна виконувати цю вимогу.

Ю. Рібцун неодноразово говорила, що ляльки-маріонетки і ляльки-рукавички створюють умови для невимушеного конструктивного діалогу з дітьми та проведення ігор-занять із розвитку зв'язного мовлення у дошкільників із загальним недорозвиненням мовлення [34, с. 28].

Логопедична лялька - засіб, який використовується на логопедичних заняттях, з метою полегшення процесу комунікації вчителя-логопеда з дитиною, пришвидшення результатів корекції та більшої зацікавленості дітей [40, с. 29]. Такою лялькою можна користуватись як на індивідуальних, так і на групових заняттях.

З. Сушельницька, у своїй методичній програмі, щодо використання логоказок на заняттях з розвитку мовлення, також вказувала на ефективність поєднань прочитування казки і перегляд її, у формі відео-мультфільму. Така синтезована форма роботи пришвидшує результативність та зацікавлює дітей новими можливостями [40, с. 54].

Отже, говорячи про тенденцію збільшення кількості порушень мовлення, можна говорити і про збільшення науково-практичних пошуків ефективного та результативного засобу їх корекції. Оскільки, зв'язне мовлення відіграє суттєву роль в особистісно-мовленнєвому розвитку старшого дошкільника, відомі логопеди, лінгвісти та педагоги, намагаються знайти оптимальний засіб, який би зміг використовувати будь-який спеціаліст, будуючи свою корекційну роботу над формуванням зв'язного мовлення. Логоказка в поєднанні з логопедичною лялькою, яка слугує як мотиваційна рушійна сила, може бути таким засобом.

Діти старшого дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення із труднощами оволодівають зв'язним мовленням.

Специфічним є формування як діалогічної, так і монологічної складової зв'язного мовлення. Їх розповіді можуть відрізнятися непослідовністю та чималою кількістю граматичних і лексичних помилок. У них невеликий словниковий запас, а також може спостерігатися низька мотивація до комунікаційних процесів.

Слід зазначити, що у старших дошкільників із загальним недорозвиненням мовлення, зв'язне мовлення, як етап соціальної та передшкільної підготовки, формується виключно за підтримки спеціаліста, наочних матеріалів, допоміжних запитань або інструкцій, а також інноваційних, творчих, цікавих і доступних для дітей засобів.

Логоказка може виступати одним із таких інструментів. Вона є простою у використанні, але, створюючи позитивні умови в закладі дошкільної освіти, за короткий проміжок часу дозволяє дитині із загальним недорозвиненням мовлення на високому рівні оволодіти зв'язним мовленням.

У процесі логопедичної корекційної роботи логоказки вирішують певні завдання:

- розвивають монологічне та діалогічне мовлення;

- підвищують ефективність ігрової мотивації мовлення дитини, художньо-естетичну спрямованість та наповненість мовлення;
- корегують і розвивають психологічну основу мовлення;
- створюють сприятливу психологічну атмосферу;
- за допомогою казки збагачують емоційно-чуттєву сферу дитини.

Одним із способів роботи над розвитком зв'язного мовлення та лексико-граматичної складової є «Міні-казки-зв'язки». Ці «Міні-казки-зв'язки» складаються з послідовності картинок та схем, що організовані в логічному порядку та відображають завершену думку. Завдяки «Міні-казкам-зв'язкам» дитина може «читати» речення (історію, оповідання, казку). За бажанням, можна створити та доповнити новий сюжет або вигадати іншу історію з запропонованими персонажами. Використовуючи такі казки, можна працювати над розвитком монологічного мовлення дітей.

Казкотерапія є ефективним засобом для вирішення ряду психолого-педагогічних проблем у дітей, таких як агресія, мовленнєвий негативізм, упертість, труднощі зі сном, сором'язливість, тривожність, а також несамостійність. Крім того, казкотерапія сприяє формуванню у дітей позитивних рис особистості: наполегливості, цілеспрямованості, доброти, пізнавальної активності тощо [22, с. 490].

Казкотерапія займає важливе місце в системі розвитку зв'язного мовлення та словесної творчості дітей.

ВИСНОВКИ ДО І-ГО РОЗДІЛУ

Українські народні казки – це жанр українського фольклору, що включає твори чарівного, пригодницького або побутового змісту усного походження, які мають вигадливий характер та розповідаються з метою розваги або навчання. У цих казках відображені вірування, духовні цінності та побут українського народу та його предків.

Виділяють три види казок:

– казки про тварин (основними персонажами є тварини. За допомогою образів тварин народ висміює недоліки людської натури, попереджає про негідні вчинки та демонструє, як не слід діяти);

– чарівні казки (в них обов'язково описується конфлікт між добром і злом. Головні герої та героїні чарівних казок виконують складні завдання і неодмінно перемагають у боротьбі з темними силами. Перед героєм постає надзвичайно складне завдання, виконати яке допомагають чарівні помічники. В кінці на переможця чекає нагорода);

– соціально-побутові казки (оповідають про життя звичайних людей. У центрі уваги можуть бути несправедливий суд, вигідне одруження, важкі заробітки, погане ставлення пана, сімейні конфлікти тощо. Можуть зображуватися протистояння між членами родини: багатими і бідними, лінивими і працьовитими, розумними і нерозумними).

Загальний недорозвиток мовлення (ЗНМ) – це складне порушення мовленнєвого розвитку, при якому у дітей із нормальним слухом та інтелектом відбувається ураження всіх складових мови: лексики, фонетики і граматики. Мовленнєве недорозвинення може проявлятися в різних формах: від повної відсутності мовленнєвих засобів для спілкування до розгорнутого мовлення з окремими ознаками лексико-граматичного та фонетичного недорозвитку.

Отже, використання української народної казки в роботі безпосередньо з дітьми з загальним недорозвитком мовлення сприяє не тільки збагаченню їх морального та духовного світу, а й зумовлює розвиток зв'язного мовлення, активізацію і поповненню словникового запасу, накопиченню соціального досвіду, формуванню цілеспрямованої діяльності, підвищенню стійкості уваги тощо. За допомогою казки у дитини розвивається творча уява, фантазія, артистичні здібності, ініціатива, закріплюються знання про кольори та їх відтінки, предмети побуту. Казка

навчає класифікувати предмети, систематизувати й аналізувати, робити прості узагальнення.

РОЗДІЛ 2. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ КАЗКИ НА МОВЛЕННЄВИЙ РОЗВИТОК ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ІЗ ЗАГАЛЬНИМ НЕДОРОЗВИТКОМ МОВЛЕННЯ

2.1. Діагностика мовленнєвого розвитку дітей старшого дошкільного віку

Метою практичної частини дослідження було створення експериментальної програми з розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку з ЗНМ та перевірка її ефективності щодо використання українських народних казок на логопедичних заняттях.

Для досягнення мети ми спланували реалізувати такі завдання:

1. З'ясувати особливості психолого-педагогічного портрету дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення.
2. Розробити та реалізувати експериментальну програму з розвитку мовлення дітей з ЗНМ з використанням української народної казки на логопедичних заняттях.

3. Експериментально перевірити та обґрунтувати ефективність запропонованої програми розвитку мовлення дітей означеної категорії в рамках використання української народної казки на логопедичних заняттях.

4. На основі аналізу результатів констатувального етапу дослідження розробити методичні рекомендації щодо використання української народної казки як ефективного засобу розвитку мовлення дітей із ЗНМ.

Дослідження проводилось на базі ЗДО «Сонечко» с. Липне, Цуманської територіальної громади. В нашому дослідженні взяли участь сімнадцять дітей віком від п'яти до шести років, у яких було діагностовано загальне недорозвинення мовлення II-IV рівнів. Учасники експерименту були попередньо відібрані логопедом закладу.

Дослідження складалося з трьох етапів:

1. констатувальний етап – початкова діагностика;
2. формувальний етап – проведення занять з корекції мовлення;
3. контрольний етап – виявлення динаміки розвитку мовлення у дітей старшого дошкільного віку на основі використання українських народних казок на логопедичних заняттях.

Діагностика мовленнєвого розвитку дітей із загальним недорозвитком мовлення здійснювалась в такій послідовності [13, с. 66]:

- вивчення фонематичної системи мовлення:
 - фонематичне сприймання;
 - фонематичний слух;
 - фонематичний аналіз ;
 - фонематичні уявлення;
- діагностика звуковимови та складової структури слів;
- аналіз словникового запасу;
- дослідження граматичної структури мовлення;

- оцінка розвитку ймовірного прогнозування (як на невербальному, так і на вербальному рівнях);
- аналіз зв'язного мовлення.

Вибір мовленнєвого матеріалу для діагностичних оцінок здійснювався українською мовою, з урахуванням рівня мовленнєвого розвитку дітей, програм корекційної роботи з дітьми з загальним недорозвитком мовлення (І. Брушневська, Ю. Рібцун), а також загальнодидактичних принципів науковості, системності, послідовності, доступності та індивідуалізації [13, с. 29]. Основними критеріями доцільності відбору були доступність і зрозумілість слів відповідно до рівнів мовленнєвого розвитку дітей із загальним недорозвитком мовлення, а також активна практика їх використання. Це дозволило забезпечити мінімальну похибку під час обробки результатів, усунувши помилки, пов'язані з нерозумінням або недостатнім засвоєнням мовленнєвого матеріалу.

Методика проведення діагностичних зрізів передбачає повідомлення дитині конкретного завдання, інструкції щодо його виконання, наявність стимульного матеріалу, варіанти допомоги дорослого, критерії оцінювання результату роботи.

У разі необхідності дітям надається пояснення, вказівка, повторення інструкції, наводяться аналогічні приклади, наочні зразки дій.

У ході обстеження використовується яскрава доцільна наочність, іграшки природних кольорів, виготовлені з різних тактильних матеріалів.

Ознайомитись з більш детальним описом методик можна в додатку А.

Отже, отримані дані діагностики особливостей розвитку мовлення дітей дозволять об'єктивно і повно оцінити рівень їхнього мовлення, а також розробити відповідні напрями корекційної роботи, які зможуть забезпечити більш вищий рівень мовленнєвого розвитку на наступних етапах навчання.

Обстеження фонематичної системи мовлення

Завдання 1. «Послухай і повтори». Мета: вивчити особливості фонематичного сприйняття. Дітям була запропонована така інструкція: – Уявіть собі, що ми опинилися на лісовій галявині. І поряд на пеньку опинилась мавпочка. Давайте пограємо в гру «Відлуння». Слухайте та повторюйте за мавпочкою Тусею склади.

Завдання 2. «Назвіть, що почули». Мета: вивчити особливості фонематичного слуху, сприйняття немовленнєвих звуків. Інструкція: – До нас в гості завітала Мавпочка Туся. Вона навчить нас розпізнавати предмети за їхніми звуками. Назвіть будь ласка, що це було? Покажіть малюнки та скажіть, що почули.

Завдання 3. «Чутливе вушко». Мета: вивчити особливості фонематичного сприйняття, перевірити вміння диференціювати та відтворювати на слух слова-пароніми. Інструкція: – Продовжуємо грати в гру «Відлуння». Послухайте та повторіть за мавпочкою запропоновані пари слів.

Завдання 4. «Знайди малюнок». Мета: діагностувати стан фонематичних уявлень. Інструкція: – Давайте познайомимо Туся з незнайомими для неї назвами картинок. Що (хто) це? Покажіть малюнок, у назві якого є звук [л], [с], [ш].

Дослідження звуковимови та складової структури слів

Завдання 5. «Що зображено?». Мета: дослідити вимову звуків у різних позиціях. Інструкція: – Мавпочка Туся навчається називати всі предмети (всіх істот), які оточують його. Допоможи їй, назви, що (кого) тут зображено.

Завдання 6. «Де мешкає звук?». Мета: вивчити особливості пізнавального розвитку, звукового прогнозування, стан фонематичного слуху. Інструкція: – Зла чарівниця заклала наші слова. Деякі їхні звуки не можуть знайти свого місця. Назви перший звук у словах, які я прочитаю. Назви останній звук. Назви послідовно всі звуки у прочитаному слові.

Діагностика словникового запасу

Завдання 7. «Хто це?». Мета: дослідити обсяг активного словника.

Інструкція: – Назви дитинчат тварин на зображеннях. Хто це?

Завдання 8. «Який, яка, яке?». Мета: визначити наявність прикметників у словниковому запасі.

Завдання 9. «Що роблять ці люди?». Мета: оцінити активний словник.

Інструкція: – Хто зображений на ілюстрації? Які дії виконує особа цієї професії?

Завдання 10. «Назви одним словом». Мета: перевірити наявність узагальнюючих термінів у мовленні. Інструкція: – Яким одним словом можна назвати ці зображення?

Вивчення граматичного ладу мовлення

Завдання 11. «Де знаходиться совеня». Мета: перевірити використання прийменників у мовленні. Інструкція: – Поясни неуважній мавпочці, де знаходиться совеня.

Завдання 12. «Він, вона, воно, вони». Мета: перевірити здатність розрізняти іменники за родами. Інструкція: – Назви іншими словами: він, вона, воно, вони осіб, зображених на картинках.

Завдання 13. «Які вони?». Мета: перевірити вміння узгоджувати прикметники з іменниками за родом і числом. Інструкція: – Допоможи Оленці правильно відповісти: які ці предмети?

Завдання 14. «Утвори множину від однини». Мета: діагностувати вміння утворювати множину іменників. Інструкція: – Підкажи мавпочці Тусі, на картинці багато чого (кого)?

Діагностика сформованості ймовірного прогнозування

Завдання 15. «Незакінчені речення». Мета: визначити здатність дитини прогнозувати ймовірність тої чи іншої події, вміння реально оцінювати дійсність. Інструкція: – Мавпочка Туся випадково порвала листок, на якому була важлива інформація. Є лише початок речення, але немає завершення. Допоможи їй закінчити речення.

Дослідження зв'язного мовлення

Завдання 16. «Чим займаються діти на картинці?». Мета: виявити здатність відтворювати послідовність розвитку сюжету на основі картинок. Інструкція: – Глянь уважно на картинку. Опиши все, що бачиш.

Завдання 17. «Складіть оповідання за серією сюжетних малюнків». Мета: виявити вміння створювати оповідання на основі серії сюжетних малюнків. Інструкція: – Розгляньте малюнки і допоможіть Тусі створити цікаве оповідання для своїх друзів.

Отже, використання даних методик для визначення рівня мовленнєвого розвитку у дітей старшого дошкільного віку дає нам можливість з'ясувати та об'єктивно оцінити стан їхнього мовлення та виявити конкретні мовленнєві труднощі, які потребують корекції. Це дозволяє більш точно підбирати ефективні методи і прийоми для розвитку мовлення, а також оцінювати динаміку змін у процесі корекційної роботи.

В даному дослідженні ми використовували сучасну класифікацію рівнів ЗНМ.

Діагностика рівня мовленнєвого розвитку дітей здійснювалась за шістьма критеріями: розвиток фонематичної системи мовлення, звуковимова та складова структура слів, рівень словникового запасу, граматична структура мовлення, сформованість ймовірного прогнозування та обстеження зв'язного мовлення. Кожен з цих показників оцінювався за 5-ти бальною шкалою. Відповідно максимальна кількість балів – 30.

В даному дослідженні ми використовували сучасну класифікацію рівнів загального недорозвитку мовлення, згідно з якої існує *чотири рівні*:

- *I рівень ЗНМ (0–7 балів):*
 - мовлення практично відсутнє або зводиться до набору окремих звуків і звукосполучень;
 - відсутність або значні порушення в розумінні мови. Дитина часто не розуміє навіть простих звертань;

- словниковий запас практично відсутній. Можуть зустрічатися деякі звуконаслідувальні слова;

- грубі порушення фонетичної системи. У дитини майже немає можливості вимовляти слова зрозуміло навіть для близького оточення;

- неможливість побудови фраз і речень. Дитина не використовує фразове мовлення, спілкується лише за допомогою окремих звуків і жестів.

– *II рівень ЗНМ (8–15 балів):*

- наявність обмеженого словникового запасу. Дитина може використовувати деякі іменники та дієслова, але інші частини мови вживає рідко або неправильно;

- порушення граматичної структури речень. У мові відсутнє узгодження слів за родом, числом, відмінком;

- невміння побудувати зв'язне висловлювання. Дитина може використовувати прості слова, але не будує повні речення;

- фонетичні порушення: дитина вимовляє звуки спотворено, часто пропускає їх або замінює на інші;

- розуміння простих фраз. Дитина розуміє деякі фрази, але складні інструкції та описи залишаються поза її розумінням.

– *III рівень ЗНМ (16–23 бали):*

- більш розвинений словниковий запас, але все ще обмежений.

Дитина використовує прості слова, але не володіє різноманітністю мовленнєвих засобів;

- складні порушення граматики. Проблеми з узгодженням слів, зміна закінчень, заміна слів в реченні. Дитина може допускати граматичні помилки, які знижують зрозумілість її мови;

- спрощення зв'язного мовлення. Дитина може розповісти просту історію, але їй бракує послідовності й логічної структури;

- фонетичні дефекти. Спостерігаються проблеми зі звукоутворенням, зокрема заміни звуків;

- обмежене розуміння складних текстів та інструкцій. Дитина може сприймати прості інструкції, але складніші конструкції викликають труднощі.

– *IV рівень ЗНМ (24–30 балів):*

- мовлення наближене до норми, але зберігаються деякі недоліки у вимові та граматиці. Дитина вживає різні частини мови, однак допускає граматичні помилки (наприклад, помилки у відмінюванні);

- легкі порушення в узгодженні слів. Можуть бути незначні помилки в узгодженні чисел, відмінків, роду;

- недосконале зв'язне мовлення. Дитина здатна побудувати послідовне висловлювання, але їй бракує чіткої логіки або деталей у розповіді;

- можливі окремі фонетичні порушення. Наприклад, проблеми зі звуками, які важко вимовляються (р, ш, ж);

- повне розуміння мови, але з труднощами у сприйнятті складних текстів. Дитина розуміє просту розповідь, але іноді плутається у складних описах або оповіданнях.

Отже, в результаті проведення діагностичної роботи було з'ясовано наступне: 9 дітей мають IV рівень ЗНМ, 6 – III рівень та 2 дитини з II рівнем ЗНМ. Результати оцінки рівня мовленнєвого розвитку дітей старшого дошкільного віку наведені у табл. 2.1

Таблиця 2.1

Результати оцінки рівня мовленнєвого розвитку дітей старшого дошкільного віку до використання українських народних казок

№	Прізвище та ім'я дитини	Фонетична система	Звукова та складова структура слів	Словниковий запас	Грамматичний лад	Ймовірне прогностування	Зв'язне мовлення	Загальний бал	Рівень ЗНМ
1.	Б. Юлія	4	5	5	4	5	5	28	IV
2.	В. Владислав	4	4	4	4	4	5	25	IV

3.	В. Сергій	4	5	5	5	4	5	28	IV
4.	Д. Максим	5	5	5	4	4	5	28	IV
5.	З. Анастасія	5	5	5	4	4	5	28	IV
6.	К. Злата	4	4	4	4	4	5	25	IV
7.	Л. Тимофій	5	5	5	5	4	5	29	IV
8.	М. Даміан	3	3	3	3	3	3	18	III
9.	М. Меланія	5	5	5	4	5	5	29	IV
10.	Н. Артем	4	3	4	3	4	4	22	III
11.	Р. Михайло	4	5	5	4	5	4	27	IV
12.	С. Єва	4	4	4	3	4	4	23	III
13.	Х. Софія	5	4	5	4	4	5	27	IV
14.	Х. Артур	4	3	4	3	4	4	22	III
15.	Ч. Ростистав	3	3	3	3	2	3	17	III
16.	Ш. Анна	4	4	5	4	4	5	26	IV
17.	Я. Ілона	5	5	5	4	5	5	29	IV

У відсотковому співвідношенні дані результати можна відобразити наступним чином: IV рівень – 53 %; III рівень – 35%; II рівень – 12% (Рис. 2.1).

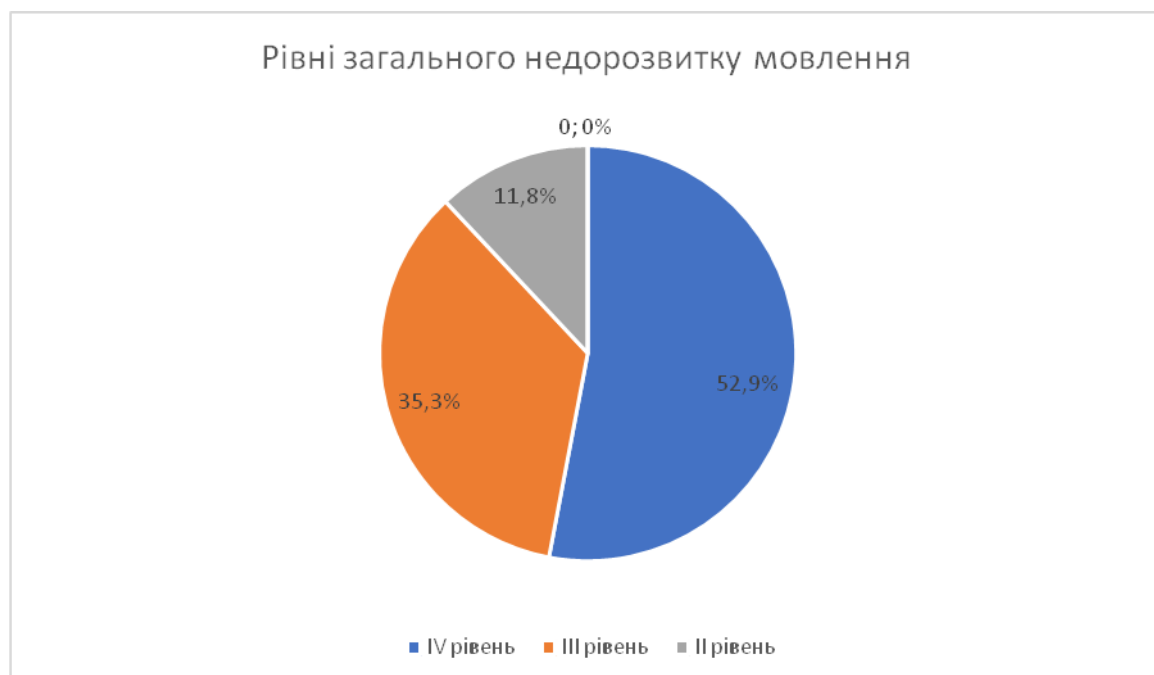

Рис.2.3. Рівні загального недорозвитку мовлення дітей старшого

дошкільного віку після використання українських народних казок на логопедичних заняттях, %

Результати першого етапу дослідження засвідчили необхідність створення програми розвитку мовлення для дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими труднощами.

2.2. Дослідження впливу української народної казки на дітей із загальним недорозвиненням мовлення

Створена для роботи експериментальна програма розвитку мовлення дітей у рамках використання української народної казки на логопедичних заняттях включала 16 занять. Детальніше ознайомитися з процесом логокорекційного впливу можна, переглянувши додатки В та Г.

Заняття проводились двічі на тиждень, протягом двох місяців. Проводилися як групові заняття згідно розробленої нами програми, так і індивідуальні. Крім цього, до кожної дитини застосовувався індивідуальний підхід.

Для кращої ефективності ми розділили групу на дві підгрупи по 8-9 дітей. Даний розподіл дозволяє приділити більше уваги кожній дитині, що особливо важливо для роботи з мовленнєвими труднощами. Таке заняття може ефективніше впливати на розвиток мовлення, оскільки логопед має можливість спостерігати за прогресом кожного учасника і вносити корективи відповідно до їхніх індивідуальних потреб.

У ЗДО «Сонечко» с. Липне, в якому відбувалося впровадження експериментальної програми та подальше дослідження, функціонують дві групи дітей старшого дошкільного віку. В закладі є логопед, однак окремої логопедичної групи дітей немає. Тому ми будемо працювати з дітьми в яких було діагностовано ЗНМ на констатувальному етапі дослідження.

Метою програми є розвиток мовлення дітей дошкільного віку у рамках використання української народної казки на логопедичних заняттях.

Основні завдання програми:

- вдосконалення пізнавальних психічних процесів: сприймання, пам'яті, мислення, концентрації уваги, розвиток зосередженості;
- розвиток дрібної моторики рук;
- стимулювання мовленнєвої активності та розвиток зв'язного мовлення;
- збільшення словникового запасу;
- розвиток артикуляції та фонематичного слуху;
- розвиток уяви та творчого мислення;
- розвиток емоційного інтелекту;
- здатність прогнозувати можливі варіанти розвитку подій, вміння аналізувати, робити висновки;
- знайомство з культурою і традиціями.

Приклад конспекту логопедичних занять подано в додатку Б.

Тематика занять, мовний матеріал відповідають блочно-тематичному плануванню за програмою «Дитина», за яким працюють вихователі різновікової групи.

Під час заняття необхідно враховувати можливості дітей, дотримуватися помірному темпу проведення заняття для того, щоб кожна дитина могла зрозуміти завдання, виконати його у своєму темпі, свідомо виправити можливі помилки.

Для реалізації програми використовувалися навчальні та методичні матеріали, які підбиралися для кожного заняття.

Очікуваними результатами програми було підвищення рівня розвитку мовлення, пізнавальних процесів, сформованість сенсорних еталонів, розвиток дрібної моторики рук, підвищення рівня довільності.

Заняття були орієнтовані на:

- розвиток зв'язного мовлення;
- формування навичок звукового аналізу та автоматизації звуків;
- здатність прогнозувати можливі варіанти розвитку подій, вміння аналізувати, робити висновки;
- знайомство з культурою і традиціями;
- збагачення словникового запасу;
- розвиток граматичної структури мовлення;
- розвиток комунікативних навичок та емпатії;
- розвиток уяви та творчого мислення;
- розвиток навичок дихання та розробку артикуляційного апарату;
- підвищення пізнавальної активності дошкільників.

Навчально-тематичне планування до програми розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку представлено у таблиці 2.2.

Таблиця 2.2

Навчально-тематичне планування до програми

№ заняття	Назва казки	Мета заняття	Мовленнєві завдання	Методичні прийоми
1	«Колобок»	Введення в казковий світ; розвиток пізнавальних процесів.	Розвиток артикуляційного апарату. Розвиток мовленнєвого дихання. Постановка та автоматизація звуку [л]. Розрізнення звуків [л]- [л']. Розвиток уяви, фантазії, пам'яті.	Артикуляційна гімнастика «Посмішка», «Діставання язиком до носа», «Годинник», «Гойдалка» тощо. Дихальна вправа «Повітряна кулька»; Переказ з повторенням звуків. Вправи на постановку, автоматизацію та диференціацію звуків [л]- [л']; формування простих речень.

№ заняття	Назва казки	Мета заняття	Мовленнєві завдання	Методичні прийоми
				Інсценізація казки за допомогою масок.
2	«Рукавичка»	Розвиток уяви та пам'яті; знайомство з новими героями.	Активізація м'язів артикуляційного апарату. Формування правильної артикуляції звука [р]. Розвиток черевно-грудного дихання. Диференціація звуків [р]-[р']. Формування діалогів. Розвиток зв'язного мовлення.	Артикуляційні вправи для звука [р] – «Барабанчик», «Грибок», «Дятел» тощо; Дихальна вправа «Задуй свічку»; Вправи на розвиток дрібної моторики. Пальчикова гімнастика. Інсценізація з рольовими діалогами.
4	«Лисичка-сестричка і вовк-панібрат»	Навчання звуковому аналізу; активізація словника.	Диференціація звуків [л] та [р]. Формування вміння визначати місце [л] та [р] у словах. Розвиток мовленнєвого дихання. Розширення обсягу пам'яті. Розвиток ймовірного прогнозування. Покращення навичок зв'язного мовлення.	Артикуляційна гімнастика. Дихальна вправа «Подуй на пір'їнку». Звуковий аналіз слів з тексту. Усний переказ казки. Обговорення характеру героїв. Складання власної казки за участі головних героїв – лисички та вовка. Розбір різних варіантів розвитку подій.
5	«Кривенька качечка»	Розвиток зв'язного мовлення та розширення словникового запасу.	Формування та закріплення правильної артикуляції звуку [ч]; Автоматизація звуку [ч]; Побудова	Артикуляційні вправи на основі казки. Вправи з липучками для автоматизації звуку [ч]. Усний переказ казки. Складання речень з новими

№ заняття	Назва казки	Мета заняття	Мовленнєві завдання	Методичні прийоми
			складних речень. Розвиток зв'язного мовлення. Формування поняття слухової диференціації компонентів інтонації. Розвиток дрібної моторики.	словами. Гра з м'ячиками-їжачками.
6	«Лисичка та журавель»	Розвиток комунікативних навичок.	Закріплення навички правильного вимовляння звуків [л] та [ж] у словах, реченнях. Автоматизація звуку [ж]. Розвиток мовленнєвого дихання. Формування діалогів. Робота над дикцією.	Артикуляційні вправи на основі казки. Дихальна вправа «Футбол» (видування кульки); Вправи з липучками для автоматизації звуку [ж]. Інсценізація діалогів між героями.
7	«Пан Коцький»	Розвиток фонематичного слуху.	Розвиток слухового сприйняття; закріплення звукового аналізу. Автоматизація звуку [ц] в словах; розвиток простих граматичних конструкцій. Збагачення словникового запасу.	Артикуляційна гімнастика. Вправи на впізнавання звуків у словах. Гра «Я почую звук» (вибір предметів або героїв на певний звук). Звуковий аналіз слів із тексту казки. Вправи з липучками для автоматизації звуку [ц]. Опис зовнішності та характеру героїв казки.
8	«Зайчикова хатка»	Формування моральних якостей та позитивного ставлення до народної	Автоматизація звука [з]; формування спрямованого повітряного струменя.	Артикуляційні вправи Дихальна вправа «Флейта» Переказ з акцентом на побудову порівнянь. Гра «Що

№ заняття	Назва казки	Мета заняття	Мовленнєві завдання	Методичні прийоми
		творчості. Розвиток уяви та фантазії.	Закріплення структури речень; побудова порівнянь. Покращення навичок ймовірного прогнозування.	було б, якби...». Інсценізація казки (програвання різних сюжетів).
9	«Івасик-Телесик»	Закріплення навичок звукового аналізу	Автоматизація звуків [т], [л] та [с]; формування складних речень. Удосконалення фонематичного сприймання, навичок звукового аналізу та синтезу.	Артикуляційна гімнастика. Звуковий аналіз слів. Дидактичні ігри на основі казки: «Знайди за описом», «Розрізні картики», «Який склад останній». Складання описів подій і героїв. Рухлива гра «Відгадай за голосом».
10	«Вовк семеро козенят» та	Розвиток інтонації та емоційного забарвлення. Розвиток творчої уяви.	Формування правильної артикуляції звуків. Розвиток мовленнєвого дихання. Розвиток виразності мовлення, вміння з інтонацією передавати характер казкових персонажів.	Артикуляційна гімнастика; Дихальна вправа «Задуй свічку»; Емоційний переказ казки. . Опис емоцій головних героїв твору. Вправи на інтонацію через рольову гру. Психогімнастична вправа «Запам'ятай рухи».
11	«Ріпка» та	Навчання злагодженій комунікації та закріплення звукового аналізу.	Автоматизація звуку [р]; Покращення навичок побудови діалогу. Розвиток зв'язного мовлення.	Артикуляційна гімнастика. Інтерактивний переказ з рухами. Словникова робота. Ігри: «Впізнай слово», «Визнач спільний звук у слові»
12	«Золоте	Розвиток навичок	Автоматизація звуку [ч]; вправи	Артикуляційна гімнастика.

№ заняття	Назва казки	Мета заняття	Мовленнєві завдання	Методичні прийоми
	ячко»	зв'язного мовлення. Розширення словникового запасу.	на побудову коротких оповідань. Розвиток мовленнєвого дихання.	Дихальна вправа «Подуй на кульку». Обговорення та опис головної події. Конструювання з паперу «Яйце». Масаж рук масажним м'ячиком.
13	«Лисичка і журавель»	Збагачення словникового запасу. Побудова описових речень. Розвиток пізнавальної активності.	Автоматизація звуків [л] та [ж]. Розвиток виразності мовлення.	Артикуляційна гімнастика. Інтерактивний переказ з акцентом на інтонацію. Складання порівнянь між героями. Народна гра «Довгоносий журавель». Інсценізація казки з використанням масок.
14	«Баба Яга та Іванко»	Розвиток пізнавальних процесів. Розширення словникового запасу.	Формування правильної артикуляції звуків. Розвиток мовленнєвого дихання. Покращення навичок доцільного використання прийменників.	Артикуляційна гімнастика. Дихальна вправа «Вітерець». Вправи на розвиток граматичних конструкцій. Складання описів героїв казки з використанням прикметників. Гра з липучками «Де знаходиться Іванко».
15	«Півник та котик»	Удосконалення навичок правильної звуковимови. Розвиток мислення та уваги.	Формування правильної артикуляції звуків. Розвиток ймовірного прогнозування.	Артикуляційна гімнастика. Гра «Що трапилося потім». Вправа на розвиток лексики, граматичної будови мовлення. Звуковий аналіз з опорою на казку.

№ заняття	Назва казки	Мета заняття	Мовленнєві завдання	Методичні прийоми
16	«Коза-дереза»	Закріплення навичок зв'язного мовлення та інтонаційної виразності.	Автоматизація звуків [р] та [з]. Побудова складних речень та зв'язного тексту. Покращення навичок інтонаційної виразності	Артикуляційна гімнастика. Заключний переказ та обговорення казки; Розігрування казки з інтонаційним акцентом

Ця програма надає педагогам і логопедам чіткий посібник для планування кожного заняття, враховуючи особливості розвитку мовлення дошкільнят із загальним недорозвитком мовлення.

Заняття проводилися як у груповому форматі відповідно до розробленої програми, так і в індивідуальному порядку. Крім того, для кожної дитини було застосовано індивідуальний підхід.

Експериментальне дослідження виявило, що використання українських народних казок сприяє більш ефективному розвитку мовлення. У всіх дітей покращились мовленнєві навички, зокрема такі як: складова структура слова, зв'язне мовлення, словниковий запас, граматичний лад мовлення, фонетична система, звуковимова, навички ймовірного прогнозування тощо.

Також покращилися когнітивна та емоційно-вольова сфери розвитку учасників дослідження. Дошкільники стали більш комунікабельними, легко йшли на контакт. Вони проявили більшу впевненість у своїх мовленнєвих здібностях. Такі пізнавальні процеси, як пам'ять, мислення, увага, уява також зазнали позитивних змін у процесі роботи з українськими народними казками.

Для об'єктивної оцінки динаміки розвитку мовлення дошкільників ми використовували той же діагностичний інструментарій, що й на констатувальному етапі (див. Додаток А). Діагностований рівень

мовленнєвого розвитку дітей старшого дошкільного віку представлено в таблиці 2.3

Таблиця 2.3

Результати оцінки рівня мовленнєвого розвитку дітей старшого дошкільного віку після використання дитячої літератури на логопедичних заняттях

№	Прізвище та ім'я дитини	Фонетична система	Звукова складова слова	Словниковий запас	Грамотний лад	Ймовірне прогнозування	Зв'язне мовлення	Загальний бал	Рівень ЗНМ
1.	Б. Юлія	4	5	5	4	5	5	28	IV
2.	В. Владислав	4	4	4	4	4	5	25	IV
3.	В. Сергій	4	5	5	5	4	5	28	IV
4.	Д. Максим	5	5	5	4	4	5	28	IV
5.	З. Анастасія	5	5	5	4	4	5	28	IV
6.	К. Злата	4	4	4	4	4	5	25	IV
7.	Л. Тимофій	5	5	5	5	4	5	29	IV
8.	М. Даміан	3	3	3	3	3	3	18	III
9.	М. Меланія	5	5	5	4	5	5	29	IV
10.	Н. Артем	4	3	4	3	4	4	22	III
11.	Р. Михайло	4	5	5	4	5	4	27	IV
12.	С. Єва	4	4	4	3	4	4	23	III
13.	Х. Софія	5	4	5	4	4	5	27	IV
14.	Х. Артур	4	3	4	3	4	4	22	III
15.	Ч. Ростислав	3	3	3	3	2	3	17	III
16.	Ш. Анна	4	4	5	4	4	5	26	IV
17.	Я. Ілона	5	5	5	4	5	5	29	IV

У відсотковому співвідношенні дані результати можна відобразити наступним чином: IV рівень – 64,7 %; III рівень 35,3 % (див. Рис. 2.3).

Рис.2.3. Рівні загального недорозвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку після використання українських народних казок на логопедичних заняттях, %

Отже, результати контрольного зрізу свідчать про істотні зміни у рівнях розвитку мовлення досліджуваних дітей.

Порівняно з першим етапом дослідження, кількість досліджуваних із четвертим рівнем мовленнєвого розвитку збільшилась з 9 до 12 (на 17,7%), що є позитивним показником проведеної роботи.

Так, кількість дітей із третім рівнем дещо зменшилась (на 5,9%) – 5 дітей (29,4%). Також варто врахувати, що до цієї групи додалось двоє дітей, які раніше мали другий рівень загального недорозвитку мовлення.

Дітей із другим рівнем після проведених занять не залишилося (показник зменшився на 11,8%), що свідчить про позитивну динаміку у мовленнєвому розвитку цієї групи (рис. 2.4).

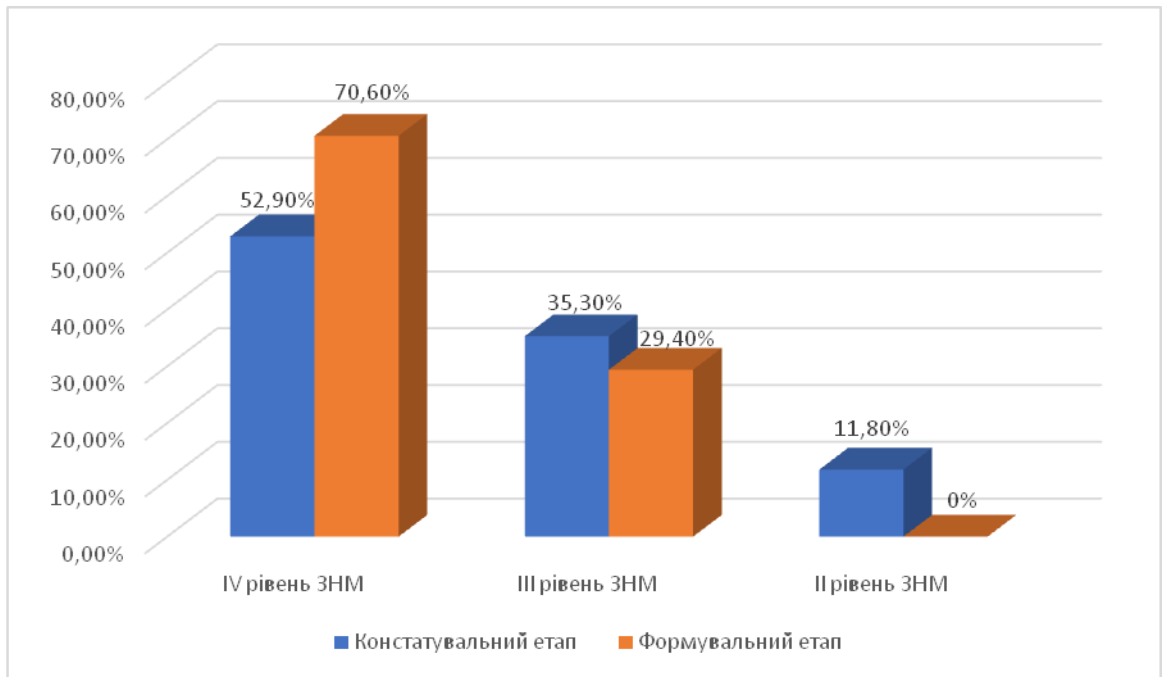

Рис. 2.4. Динаміка рівня розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку після використання українських народних казок на логопедичних заняттях, %

Як видно з рис. 2.4., підвищення рівнів розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку в результаті використання українських народних казок на логопедичних заняттях вказують на ефективність створеної нами програми.

2.3. Методичні рекомендації з використання української народної казки як засобу розвитку мови та мовлення у дітей із загальним недорозвиненням мовлення

Використання української народної казки в роботі безпосередньо з дітьми з загальним недорозвитком мовлення сприяє не тільки збагаченню їх морального та духовного світу, а й зумовлює розвиток зв'язного мовлення, активізацію і поповненню словникового запасу, накопиченню соціального досвіду, формуванню цілеспрямованої діяльності, підвищенню стійкості уваги тощо. За допомогою казки у дитини розвивається творча уява,

фантазія, артистичні здібності, ініціатива, закріплюються знання про кольори та їх відтінки, предмети побуту. Казка навчає класифікувати предмети, систематизувати й аналізувати, робити прості узагальнення.

Пропоновані методичні рекомендації допоможуть ефективно використовувати народні казки в логопедичній практиці.

1. Вибір казок для занять

Під час вибору казок для логопедичних занять рекомендується обирати твори з чіткою сюжетною структурою та простою послідовністю подій. Це полегшує процес запам'ятовування для дітей з затримкою мовного розвитку. Доцільно використовувати казки з невеликою кількістю персонажів, що мають виразні характеристики, як-от *«Коза-Дерева»*, *«Рукавичка»*, *«Колобок»*, *«Ріпка»*.

2. Введення нових слів та понять

Казка є джерелом поповнення словникового запасу дітей. Важливо заздалегідь опрацювати нові слова та поняття, зустрічаючи їх у тексті, пояснюючи значення за допомогою ілюстрацій або іграшок. Наприклад, у казці *«Колобок»* можна звернути увагу на слова *«зайчик»*, *«лисиця»*, *«ведмідь»*, що також дає змогу обговорити зовнішній вигляд та особливості цих персонажів.

3. Артикуляційна гімнастика

Перед читанням казки рекомендується проводити артикуляційні вправи для підготовки мовного апарату дитини. Доцільно підібрати вправи, що тренують вимову тих звуків, які зустрічаються в тексті казки. Наприклад, у разі роботи з казкою *«Рукавичка»*, доцільно звернути увагу на вправи, що розвивають вимову звука *«р»*.

4. Розвиток фонематичного слуху

Робота з казкою також сприяє розвитку фонематичного слуху. Дітям пропонується в ігровій формі розрізняти окремі звуки та відстежувати їх у тексті. Наприклад, у казці *«Колобок»* дитина може плескати в долоні щоразу,

коли чує звук «к». Це допомагає тренувати здатність дітей розрізняти звуки та закріплює правильну вимову.

5. Розвиток зв'язного мовлення

Важливою частиною роботи є стимулювання діалогу, що активізує мовленнєву діяльність дітей. Під час роботи з текстом казки логопед може ставити питання за змістом, наприклад: «Хто головний герой?», «Що сталося далі?», «Що зробив Колобок?». Такі питання стимулюють дітей до активного роздуму та допомагають сформуванню навички послідовного висловлювання.

6. Інсценування сюжету

Інсценування казок сприяє розвитку мовленнєвих навичок та самовираження дитини. Для цього можна використовувати іграшки, ляльки або виготовлені маски персонажів. У процесі інсценування діти відтворюють діалоги героїв, що дозволяє їм не лише закріпити мовленнєві конструкції, а й покращити артикуляційну активність.

7. Використання візуальних матеріалів

Ілюстрації, картки з персонажами та ключовими об'єктами казки сприяють кращому сприйняттю тексту та запам'ятовуванню його змісту. Наприклад, у процесі роботи з казкою «Рукавичка» доцільно показувати зображення кожного персонажа, що входить до рукавички. Це також сприяє розвитку візуальної пам'яті та уваги.

8. Розвиток пам'яті через повторення

Рекомендується неодноразово перечитувати казку або окремі епізоди для того, щоб діти могли краще засвоїти матеріал. Після декількох прочитань можна запропонувати дитині відтворити сюжет, використовуючи малюнки або ключові слова, що сприяє розвитку пам'яті та навичок логічного мислення.

9. Використання казки для граматичних вправ

Казкові тексти містять прості мовні конструкції, які можуть бути використані для тренування граматики. Наприклад, казка «Ріпка» допомагає відпрацювати узгодження числівників з іменниками: «одна мишка», «три

зайці» тощо. Крім того, можна змінювати дієслова на минулий або майбутній час, щоб навчити дитину будувати правильні мовні конструкції.

10. Розвиток творчих здібностей

Для розвитку уяви та творчих навичок дітей рекомендується запропонувати альтернативні завершення казки або придумати нових персонажів. Наприклад, після прочитання казки «Колобок» можна запитати у дитини: «Що могло б трапитися, якби Колобок не зустрів лисичку?». Такі завдання активізують мовленнєву діяльність та розвивають уяву дитини.

Українська народна казка є цінним інструментом для розвитку мовлення дітей із мовленнєвими труднощами. Виконання запропонованих методичних рекомендацій дозволяє логопеду структурувати заняття, акцентувати увагу на розвитку різних мовленнєвих компонентів та забезпечити поступовий розвиток мовленнєвої активності дітей. Застосування народної казки допомагає створити сприятливі умови для засвоєння дітьми нових мовних конструкцій та вдосконалення навичок комунікації.

Завдяки цим методичним рекомендаціям педагоги, логопеди та батьки можуть повністю розкрити потенціал української народної казки як інструменту мовленнєвого розвитку. Використання казок у навчальному процесі не тільки сприяє подоланню мовленнєвих порушень, а й забезпечує всебічний розвиток особистості дитини.

ВИСНОВКИ ДО II-ГО РОЗДІЛУ

У ході експериментального дослідження було підтверджено ефективність використання українських народних казок у корекційно-розвивальній роботі з дітьми старшого дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення. Дослідження проводилося на базі закладу дошкільної освіти «Сонечко» в селі Липне, де взяли участь 17 дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення.

Основні результати:

1. На *констатувальному етапі* дослідження була проведена діагностика мовленнєвого розвитку, яка виявила труднощі у дітей за такими критеріями:

- фонематична система;
- звуковимова та складова структура слова;
- словниковий запас;
- граматичний лад мовлення;
- зв'язне мовлення;
- ймовірне прогнозування.

2. На *формульовальному етапі*, який тривав два місяці, відбулось власне впровадження авторської експериментальної програми. Було проведено серію корекційних занять з використанням українських народних казок. Казки були адаптовані відповідно до мовленнєвих потреб дітей і використовувалися для розвитку основних мовленнєвих компетенцій.

3. *Контрольний етап* показав позитивну динаміку у всіх дітей. Було відзначено покращення за всіма досліджуваними критеріями:

- рівень розвитку фонематичної системи та звуковимови значно покращився;
- діти стали краще сприймати та відтворювати складову структуру слова;
- спостерігалось збагачення словникового запасу;
- покращилися навички граматичного оформлення висловлювань;
- покращились навички зв'язного мовлення та ймовірного прогнозування.

4. *Ефективність методики*

Отримані результати підтверджують, що використання українських народних казок як лінгводидактичного інструменту є дієвим способом корекції мовленнєвих порушень у дітей із ЗНМ. Заняття за розробленою програмою розвитку мовлення не лише сприяли подоланню мовленнєвих

труднощів, але й викликали у дітей зацікавленість та підвищили їхню мотивацію до занять.

З огляду на те, що в дошкільному віці провідною діяльністю є гра, використання українських народних казок у корекційній роботі є надзвичайно доцільним. Завдяки казкам діти розвивають мовлення в ігровій, цікавій для них формі. У процесі занять вони пізнають персонажів, таких як Колобок, Рукавичка, Коза-дереза та ін., і з задоволенням взаємодіють із сюжетами, що сприяє формуванню мовленнєвих навичок.

Казкові сюжети залучають дітей до активної участі в заняттях, пробуджують емоційний відгук, створюють атмосферу захопленості та радості. У такій формі навчання діти легше засвоюють новий матеріал, розвивають не лише мовлення, а й уяву, логічне мислення, збагачують свій досвід. Казки допомагають їм у цікавій і ненав'язливій формі розв'язувати мовленнєві завдання, що робить процес навчання максимально ефективним.

Методика корекційної роботи з використанням українських народних казок є ефективною, що підтверджується позитивною динамікою мовленнєвого розвитку дітей. Це дає підстави рекомендувати її для впровадження в практику роботи закладів дошкільної освіти з дітьми, які мають загальний недорозвиток мовлення.

ВИСНОВКИ

У результаті проведеного дослідження на тему «Використання української народної казки у лінгводидактичній роботі з дітьми старшого дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення» були досягнуті наступні висновки:

1. Теоретичне обґрунтування ефективності української народної казки. Аналіз наукової літератури показав, що українська народна казка є важливим педагогічним та психологічним інструментом, який сприяє розвитку мовлення, мислення, емоційної сфери та морально-етичних цінностей у дітей. Її образність, доступність та національно-культурне значення роблять казку особливо ефективною для роботи з дітьми із загальним недорозвитком мовлення (ЗНМ).

2. Психолого-педагогічні особливості дітей із ЗНМ. Діти із загальним недорозвитком мовлення зазнають труднощів у засвоєнні мовленнєвих навичок, зокрема в розвитку словникового запасу, граматичної будови мовлення та зв'язного висловлювання. Використання казки в лінгводидактичній роботі сприяє подоланню цих труднощів завдяки активізації мовленнєвої діяльності, розвитку слухового сприйняття, артикуляційного апарату та емоційної мотивації до навчання.

3. Практична ефективність казкових методів у роботі з дітьми старшого дошкільного віку. Розроблена авторська програма використання українських народних казок на логопедичних заняттях, яка включала дихальні, артикуляційні та моторні вправи, вправи на зв'язне мовлення та інсценізацію казкових сюжетів, показала свою результативність. Експериментальна перевірка довела, що систематичне застосування казкових текстів та персонажів сприяє підвищенню рівня мовленнєвого розвитку.

4. Формування діалогічних та монологічних навичок мовлення. Використання казкових сюжетів забезпечило створення сприятливих умов

для розвитку діалогічного мовлення, оскільки казка містить прості діалоги та фрази, які легко запам'ятовуються дітьми. Крім того, через сюжетну лінію та персонажів, діти засвоювали навички монологічного мовлення, що сприяло формуванню зв'язного висловлювання та послідовності в мовленні.

5. Розвиток дрібної моторики та загальної мовленнєвої координації. Інтеграція пальчикових ігор, дихальних вправ та артикуляційної гімнастики в роботу з казковими сюжетами позитивно вплинула на розвиток дрібної моторики та координації рухів у дітей, що є важливим компонентом мовленнєвого розвитку. Це допомогло дітям краще контролювати свої рухи та артикуляційні позиції, що полегшило засвоєння складних звуків і звуко-буквених комбінацій.

6. Розвиток інтересу до національної культури та літератури. Включення українських народних казок сприяло розвитку інтересу до національних традицій та культурної спадщини. Через знайомство з українськими персонажами, символами та сюжетами діти отримали можливість усвідомити культурні цінності, що сприяє їхньому загальному культурному та моральному розвитку.

7. Підвищення мотивації до навчання та зниження мовленнєвого бар'єру. Казкові сюжети та інтерактивні форми роботи підвищили інтерес дітей до мовленнєвої діяльності, полегшили засвоєння нових лексичних і граматичних структур. Використання улюблених казкових персонажів зменшило мовленнєвий бар'єр у дітей, зробило заняття цікавими та емоційно забарвленими.

Таким чином, українська народна казка є ефективним інструментом у корекційно-розвитковій роботі з дітьми старшого дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення, сприяючи їхньому всебічному мовленнєвому, культурному та особистісному розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрусишина Л.Є. Психологічні характеристики загальнофункціональних механізмів мовлення у старших дошкільників із ЗНМ. Теорія і практика сучасної логопедії : Збірник наукових праць : 2007. С. 18–23.
2. Андрусишина Л.Є. Особливості інтелектуального розвитку дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення: дис. канд. псих. наук : 19.00.08. Київ, 2012. 283 с.
3. Базовий компонент дошкільної освіти / Науковий керівник: Т. Піроженко; Авт. кол-в : Н. Гавриш, О. Брежнєва, О. Байєр та ін. К. : Видавництво, 2021. 45 с.
4. Бех І.Д. Виховання особистості: навчально-методичний посібник: у 2-х кн. Кн. 2 : Особистісно-орієнтований підхід: науково-практичні засади. К. : Либідь, 2003. 342 с.
5. Богуш А.М., Лисенко Н. В. Українське народознавство в дошкільному закладі. К. : Вища школа, 1994. 398 с.
6. Богуш А.М., Лисенко Н.В. Українське народознавство в дошкільному закладі : навч. посіб. 2-ге вид., перероб. і доповн. К. : Вища школа, 2002. 407 с.
7. Богуш А.М., Шиліна Н.Є. Мовленнєва готовність старших дошкільників до навчання у школі. Одеса : ПНЦ АПН України, 2003. 335 с.
8. Богуш А.М. Мовленнєвий розвиток дітей від народження до 7 років. Монографія. 2-е видання. К. : Видавничий Дім «Слово», 2010. 374 с.
9. Богуш А.М. Дошкільна лінгводидактика : теорія і практика. Запоріжжя : Просвіта, 2000. 216 с.
10. Бойчук Ю.Д., Казачінер О.С. Основні педагогічні прийоми, які застосовуються в казкотерапії. *Інноваційна педагогіка*. 2020. Вип. 26. С. 79–85.

11. Брушневська І. М. Формування ймовірного прогнозування як психологопедагогічна проблема. *Актуальні питання корекційної освіти (пед. науки)*. 2015. №5(2). С. 21–32.
12. Брушневська І.М. Обґрунтування критеріально-діагностичного комплексу вивчення комунікативного компонента в дітей п'ятого року життя із ЗНМ. *Педагогічні науки : теорія, історія, інноваційні технології*. 2016. №7(61). С. 245–254.
13. Брушневська І.М., Рібцун Ю.В. Психолого-педагогічна підтримка дітей п'ятого року життя із лексико-граматичними труднощами : навч.-метод. посіб. Луцьк, 2023. 204 с.
14. Бутенко В.Г. "Українська народна казка у розвитку мовлення дошкільників". *Науковий вісник Миколаївського національного університету*. 2012. № 9. С. 25–32.
15. Бутенко В.Г. "Казкотерапія як метод корекції мовленнєвих порушень у дітей". *Особлива дитина: навчання і виховання*. 2015. № 3. С. 14–19.
16. Виготський Л.С. Мислення та мовлення. К. : Видавничий дім «КМ Академія», 2021. 432 с.
17. Голуб А.В. «Логопедична робота з дітьми із загальним недорозвитком мовлення: практичні рекомендації». *Практична логопедія*. 2019. № 2. С. 33–40.
18. Дитина : освітня програма для дітей від двох до семи років. : Київ. Ун-т ім. Б. Грінченка, 2016. 304 с.
19. Замелюк М.І. Казкотерапія як інноваційна здоров'язбережувальна технологія у просторі сучасного дошкільного закладу. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. 2017. С.14–19.
20. Зінкевич-Євстигнєєва Т.Д. «Майстерність казкотерапії». К. : Сфера, 2012. 304 с.
21. Карпенко С.Д. Проблеми українського казкознавства в парадигмі сучасних досліджень. *Літературознавство*. 2020. № 77. С. 74–82.

22. Казачінер О.С., Бойчук Ю.Д. Казки та казкові історії як інструмент виховання та розвитку дітей. *Наукові перспективи*. 2022. Вип. № 1(19). С. 489–497.
23. Казачінер О.С., Бойчук Ю.Д. Розвиток зв'язного мовлення дітей за допомогою логоказок. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах: зб. наук. пр. / Класич. приват. ун-т ; [редкол.: Т. І. Сущенко (голов. ред.) та ін.]*. Запоріжжя, 2022. Вип. 80, т. 1. С. 49–53.
24. Коновалова Л.М., Ласточкіна О.В. Казкотерапія як засіб корекції мовлення дітей дошкільного віку. *Сучасні проблеми логопедії та реабілітації*. 2017. С. 28–31
25. Левіна Р.Є. Особливості мовленнєвого розвитку у дітей із загальним недорозвитком мовлення (ЗНМ). К. : Видавничий Дім «Слово», 2010. 188 с.
26. Ленів З.П. Казкотерапія в системі корекції мовлення та гармонізації особистості дошкільників із ТПМ : Наук.-метод. Зб. : Вип. 10 / за ред. В.І. Бондаря, В.В. Засенка. К. : Наук.світ, 2010.
27. Лепеха Л.П., Городиська М.Б Логопедичні ігри в корекційній роботі з дітьми із загальним недорозвиненням мовлення. Львів-Дрогобич: Посвіт, 2014. 76 с.
28. Логопедія: підручник / За ред. М. К. Шеремет. Вид. 5-те, К.: Видавничий Дім «Слово». 2018. 856 с.
29. Міщенко Ю. В. Логоказка як засіб підвищення мовленнєвої активності дітей із дислалією. *Актуальні проблеми корекційної педагогіки, психології та реабілітації*. Суми: ФОП Цьома С.П. 2017. С. 84–86.
30. Молошна І. А. Особливості розвитку лексико-граматичної сторони мовлення із загальним недорозвитком мовлення *Сучасні проблеми логопедії та реабілітації* : матеріали V Всеукраїнської заочної науково-практичної конференції (5 квітня 2016 року, м. Суми). Суми : ФОП Цьома С. П., 2016. С. 119–123.

31. Окремі аспекти мовлення дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення», Кляп М.І., Scientific Journal «Virtus», Issue №20, Part I, January, 2018. 216 p. P. 132–135
32. Омеляненко А.В. Навчання дітей старшого дошкільного віку складати розповіді-роздуми: монографія. Донецьк : Юго- Восток, 2009. 196 с.
33. Павленко А.О. Гармонійний розвиток дитини через казку. Х.: Вид. група «Основа», 2011. 111 с.
34. Рібцун Ю.В. Корекційна робота з розвитку мовлення дітей п'ятого року життя із фонетико-фонематичним недорозвитком мовлення : програмно методичний комплекс. К., 2012. 258 с.
35. Рібцун Ю.В. Звукові намистинки. Формування мовленнєвої полікомпетентності дошкільників : навч.-метод. посіб. Тернопіль: Мандрівець, 2015. 200с.
36. Савченко М.А. Методика виправлення вад вимови у дітей. 2-ге вид., доп. К. : Освіта, 1992. 176 с.
37. Сергеева В.Ф. Пізнавально-виховні можливості української народної казки у освітньо-корекційній роботі з дітьми, що мають затримку психічного розвитку. Горизonti освітньої інклюзії: витоки становлення, сучасний стан, перспективи розвитку. Збірник тез доповідей науково-методичного семінару (29 вересня – 1 жовтня 2022 рок, м. Луцьк / за заг. ред. проф. І.Б. Кузави / І. М. Брушневська, Г. О. Гац, Н.С. Карабанова, З. С. Мацюк, В.Ф. Сергеева, І.І. Сидорук, Л. П. Стасюк,. Луцьк : ФОП Іванюк В. П., 2022. С. 98–101 с.
38. Соботович Є. Ф., Козина З. О. "Корекційна педагогіка. Дошкільна ланка". Київ : Вища школа, 2005. 255с.
39. Сухомлинський В.О. Серце віддаю дітям. К.: Радянська школа, 1977. 341с.
40. Сучасні теоретичні й прикладні контексти спеціальної та інклюзивної освіти. Збірник тез доповідей IV Всеукраїнської науково-практичної

- конференції (16-19 травня 2024 р., Луцьк) за заг. ред. проф. І.Б. Кузави І. М. Брушневська, Г. О. Гац, Н.С. Карабанова, З. С. Мацюк, В.Ф. Сергеева, І.І. Сидорук, Л. П. Стасюк, Луцьк, 2024. 326 с.
41. Сушельницька З. В. Логоказка як засіб розвитку артикуляційної моторики у дітей. Кам'янець-Подільський: науково- методичний центр Управління освіти і науки, 2014. 64 с.
42. Трофименко Л.І. Корекційне навчання з розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ : Програмно-методичний комплекс. 2013. 108 с.
43. Трофименко Л. І. Шляхи подолання загального недорозвитку мовлення у дітей дошкільного віку: монографія Кіровоград: Імекс-ЛТД, 2014. 104 с.
44. Тронько В., Бутенко В. Українська казка в сучасному закладі дошкільної освіти. *Дошкільна освіта: від традицій до інновацій: збірник наукових статей студентів, магістрантів та молодих науковців*. Суми: ФОП Цьома С.П., 2022. С. 131–136.
45. Хребтова Н.П. Формування навички переказування художніх творів у дошкільників. *Логопед : наук.-метод. журн.* Харків: Основа, 2012. №4. С. 2–7.
46. Hearnshaw, S., Baker, E., & Munroe, N. The speech perception skills of children with and without speech sound disorder. *Journal of Communication Disorders*. 2008. No 71, P. 61–71.
47. Taguma, M., Litjens, I., & Makowiecki, K. *Quality matters in early childhood education and care: Sweden 2013*. 2013 Paris: OECD.
48. Ziolkowski, R., & Goldstein, H. Effects of an embedded phonological awareness intervention during repeated book reading on preschool children with language delays. *Journal of Early Intervention*, 2008. No 31(1), P. 67-90.

Додаток А

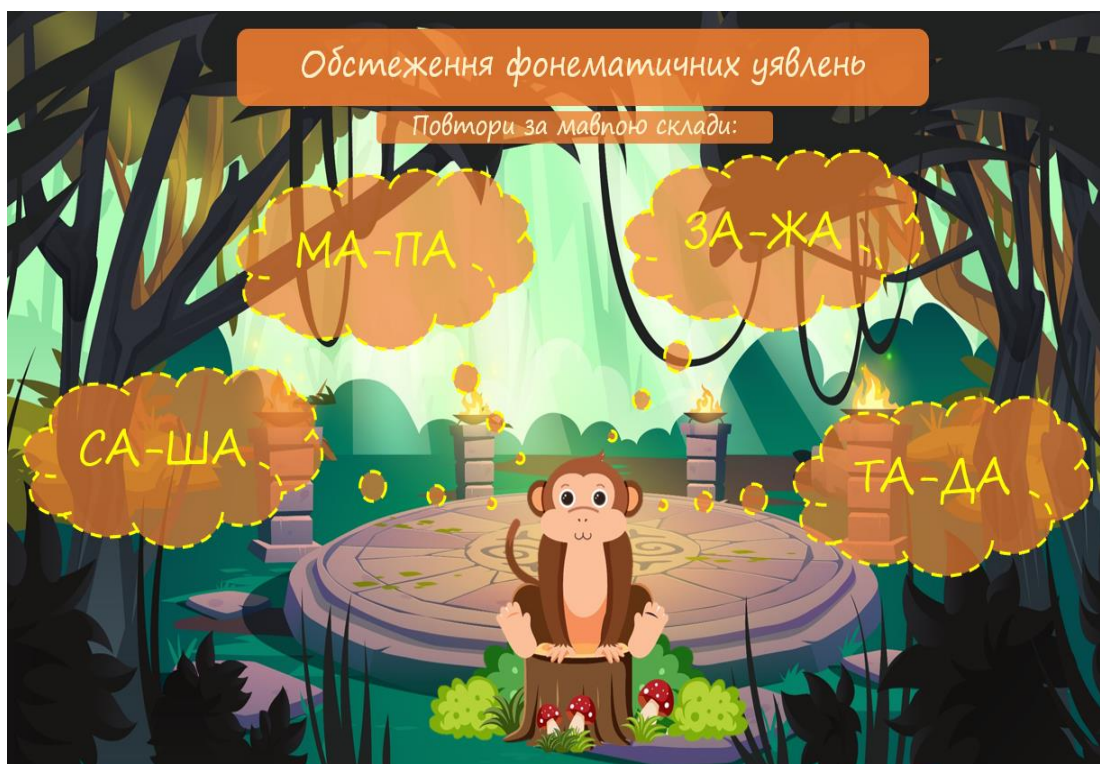
Методики для діагностики мовленнєвого розвитку дітей старшого дошкільного віку

1) Обстеження фонематичної системи мовлення

Завдання №1

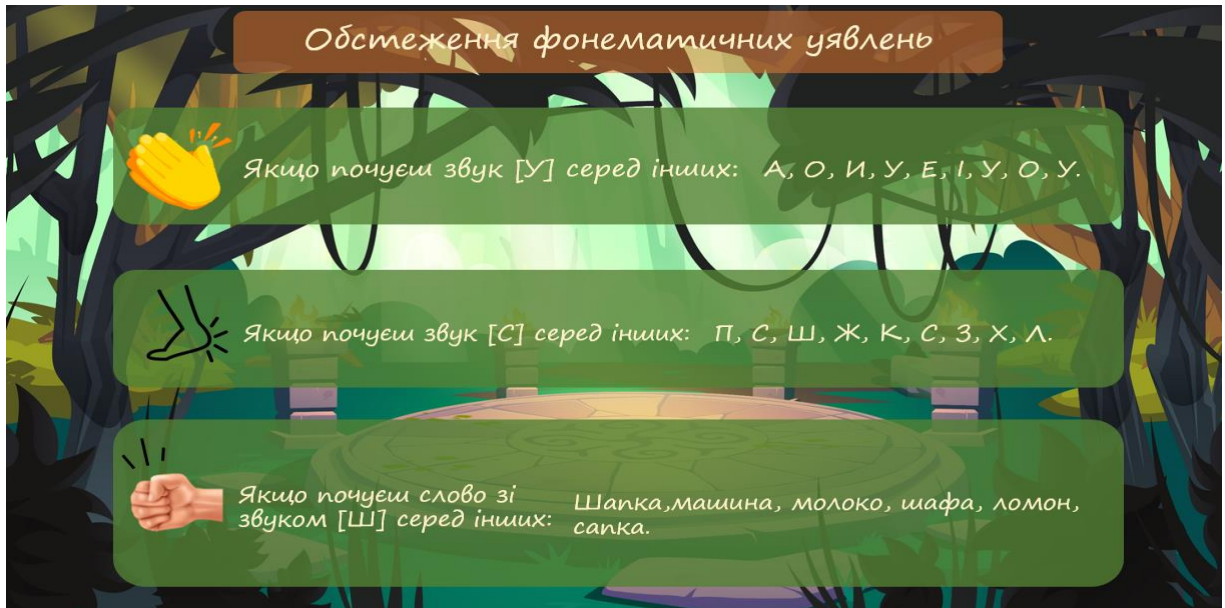
Обстеження фонематичної системи мовлення складалось з чотирьох завдань.

Завдання 1. «Послухай і повтори». Мета: вивчити особливості фонематичного сприйняття. Дітям була запропонована така інструкція: - Уявіть собі, що ми опинилися на лісовій галявині. І поряд на пеньку опинилась мавпочка. Давайте пограємо в гру "Відлуння". Слушайте та повторюйте за мавпочкою Тусею склади.

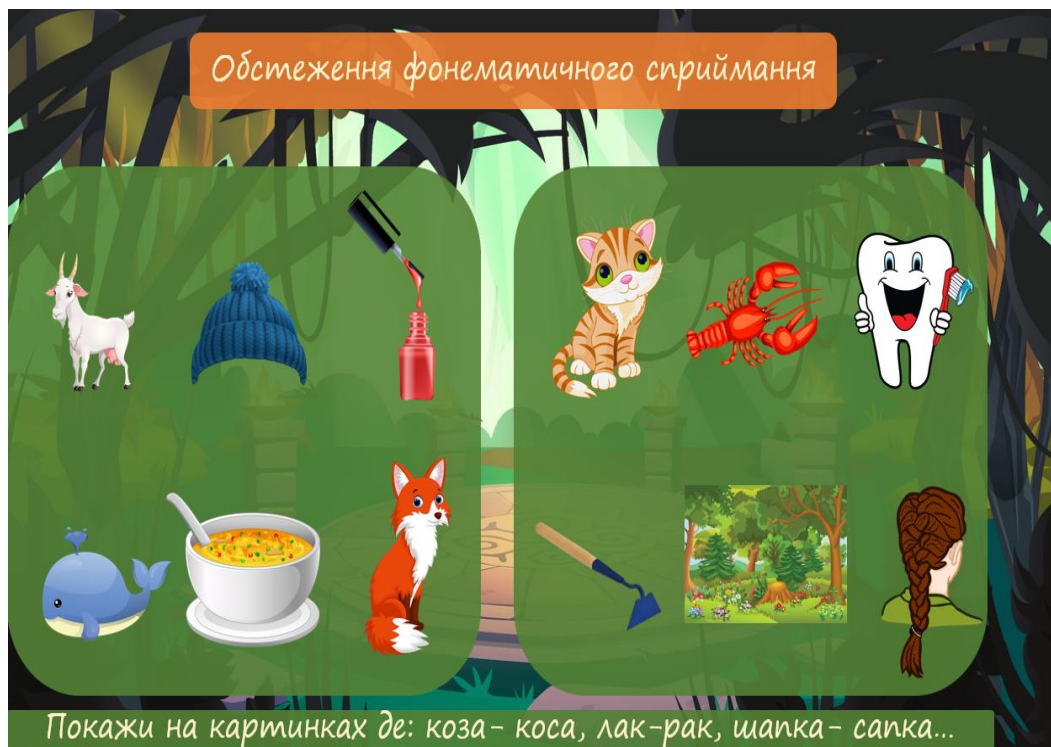

Наприклад: ра-ла, ла-ра, ла-ра-ла, ра-ла-ра, ла-ва, ва-ла, ва-ла-ва, ла-ва-ла, ра-ва-ла, ла-ва-ра тощо.

Завдання 2. «Назви, що почув». Мета: вивчити особливості фонематичного слуху, сприйняття немовленнєвих звуків. Інструкція: - До нас в гості завітала Мавпочка Туся. Вона навчить нас розпізнавати предмети за їхніми звуками. Назвіть будь ласка, що це було? Покажіть малюнки та скажіть, що почули.

Завдання 3. «Чутливе вушко». Мета: вивчити особливості фонематичного сприйняття, перевірити вміння диференціювати та відтворювати на слух слова-пароніми. Інструкція: - Продовжуємо грати в гру «Відлуння». Послухайте та повторіть за мавпочкою запропоновані пари слів.

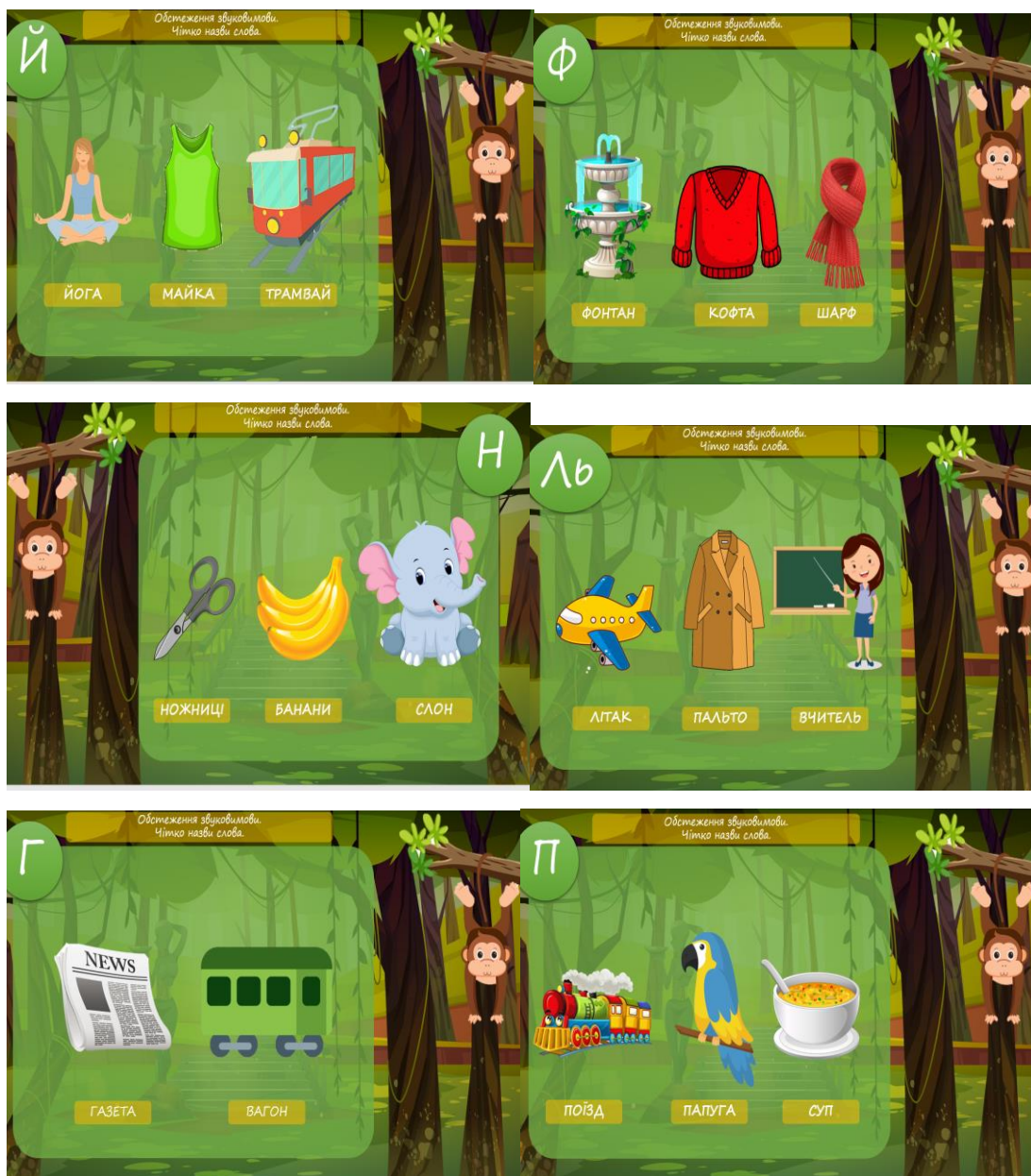
Завдання 4. «Знайди малюнок». Мета: діагностувати стан фонематичних уявлень. Інструкція: - Давайте познайомимо Тусю з незнайомими для неї назвами картинок. Що (хто) це? Покажіть малюнок, у назві якого є звук [л], [с], [ш].

					
НАЗВИ МАЛЮНКИ В НАЗВІ ЯКИХ Є ЗВУК [Ш]			НАЗВИ МАЛЮНКИ В НАЗВІ ЯКИХ Є ЗВУК [Л]		
					
					
НАЗВИ МАЛЮНКИ В НАЗВІ ЯКИХ Є ЗВУК [С]			НАЗВИ МАЛЮНКИ В НАЗВІ ЯКИХ Є ЗВУК [Ш]		
					

2) Дослідження звуковимови та складової структури

Завдання 5. «Що зображено?». Мета: дослідити вимову звуків у різних позиціях.
Інструкція: - Мавпочка Туся навчається називати всі предмети (всіх істот), які оточують його. Допоможи йому – назви, що (кого) тут зображено?

		
АНАНАС	МАК	АКУЛА
А		
		
РІЧКА	ГОРІХ	ДВЕРІ
Рв		

Завдання 6. «Де мешкає звук?». Мета: вивчити особливості пізнавального розвитку, звукового прогнозування, стан фонематичного слуху. Інструкція: - Зла чарівниця заклала наші слова – деякі їхні звуки не можуть знайти свого місця. Назви перший звук у словах, які я прочитаю. Назви останній звук. Назви послідовно всі звуки у прочитаному слові.

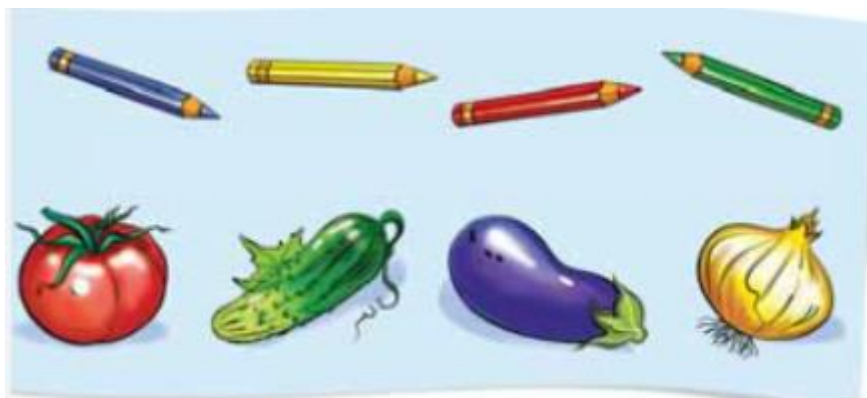

3) Діагностика словникового запасу

Завдання 7. «Хто це?». Мета: дослідити обсяг активного словника. Інструкція: - Назви дитинчат тварин на зображеннях. Хто це?

Завдання 8. «Який, яка, яке?». Мета: визначити наявність прикметників у словниковому запасі.

Завдання 9. «Що роблять ці люди?». Мета: оцінити активний словник.
Інструкція: - Хто зображений на ілюстрації? Які дії виконує особа цієї професії?

Завдання 10. «Назви одним словом». Мета: перевірити наявність узагальнюючих термінів у мовленні. Інструкція: – Яким одним словом можна назвати ці зображення?

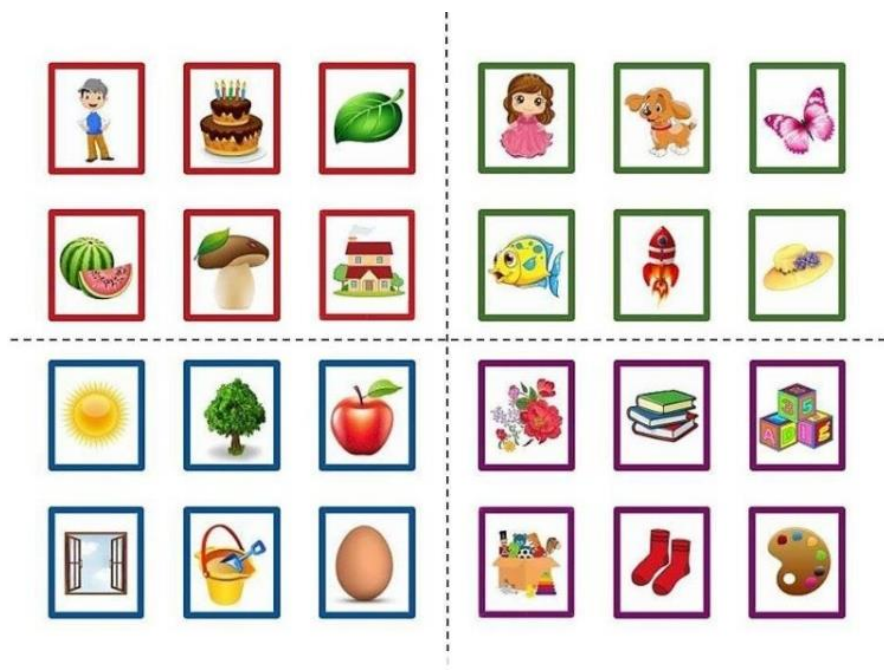

4) Аналіз граматичної структури мовлення

Завдання 11. «Де знаходиться совеня». Мета: перевірити використання прийменників у мовленні. Інструкція: - Поясни неуважній мавпочці, де знаходиться совеня.

Завдання 12. «Він, вона, воно, вони». Мета: перевірити здатність розрізняти іменники за родами. Інструкція: - Назви іншими словами – він, вона, воно, вони – осіб, зображених на картинках.

Завдання 13. «Які вони?». Мета: перевірити вміння узгоджувати прикметники з іменниками за родом і числом. Інструкція: Допоможи Оленці правильно відповісти: які ці предмети?

Я хочу

вишневе шоколадну соковитого червону теплого нову зеленого зелене

Я хочу

яблучного свіжу солодкого яблучне кислу жовту дрібного кислого

Завдання 14. «Утвори множину від однини». Мета: діагностувати вміння утворювати множину іменників. Інструкція: - Підкажи мавпочці Тусі, на картинці багато чого (кого)?

5) Діагностика сформованості ймовірного прогнозування

Завдання 15. «Незакінчені речення». Мета: визначити здатність дитини прогнозувати ймовірність тої чи іншої події, вміння реально оцінювати дійсність. Інструкція: « Мавпочка Туся випадково порвала листок, на якому була важлива інформація. Є лише початок речення, але немає завершення. Допоможи їй закінчити речення»

Наприклад:

- "Коли я прийшов до садочку, то побачив, що..."
- "Якщо взимку вийти на вулицю без шапки, то..."
- "Якщо я з'їм багато солодкого перед сном, то..."
- "Коли я загубив улюблену іграшку, то відчув..."
- "Якщо не слухатися батьків, то..."
- "Коли надворі йде дощ, а я без парасольки, то..."

б) При аналізі зв'язного мовлення було застосовано два наступні завдання.

Завдання 16. «Чим займаються діти на картинці?». Мета: виявити здатність відтворювати послідовність розвитку сюжету на основі картинок. Інструкція: глянь уважно на картинку. Опиши все, що

бачиш.

Завдання 17. «Складіть оповідання за серією сюжетних малюнків». Мета: виявити вміння створювати оповідання на основі серії сюжетних малюнків. Інструкція: - Розгляньте малюнки і допоможіть Тусі створити цікаве оповідання для своїх друзів.

**Конспект логопедичного заняття з використанням української народної казки
«Рукавичка»**

Тема: Розвиток мовленнєвих навичок на основі казки «Рукавичка».

Мета:

- Розвивати правильну артикуляцію звука [р].
- Тренувати дихальну та артикуляційну моторику.
- Формувати зв'язне мовлення та навички діалогічного мовлення.
- Розвивати дрібну моторику та координацію рухів.

Матеріали: ілюстрації до казки «Рукавичка», рукавичка (можна зшити для інсценізації), іграшкові фігурки тварин, свічка, картки для пальчикової гімнастики.

Хід заняття

1. Організаційний момент

- **Привітання.** Логопед вітається з дітьми, створює доброзичливу атмосферу, налаштовує їх на роботу.
- **Психоемоційна підготовка.** Запропонувати дітям посміхнутися і побажати один одному гарного заняття.

2. Дихальна вправа «Задуй свічку»

- **Мета:** розвивати силу та тривалість видиху.
- **Інструкція:** Логопед запалює свічку та пропонує дітям по черзі дмухнути так, щоб полум'я колихалося, але не згасало. Це допомагає контролювати силу видиху.

3. Артикуляційні вправи для звука [р]

- **«Барабанчик».** Логопед пояснює дітям, як тримати язик за верхніми зубами і швидко вимовляти звук «д-д-д», щоб язик вібрував, як барабанчик.

- **«Грибок».** Логопед просить дітей «прилипнути» язиком до піднебіння та посміхнутися, щоб язик виглядав як грибок.
- **«Дятел».** Логопед просить дітей постукувати язиком по альвеолах (за верхніми зубами), імітуючи роботу дятла: «д-д-д».
- **«Гойдалка».** Логопед просить дитину по черзі піднімати язик до носа, а потім опускати до підборіддя, рухаючи його вгору-вниз як гойдалку. Повторити 5–7 разів.
- **«Парканчик».** Дитина посміхається, показуючи зубки, та широко розплющує язик. Це нагадує парканчик. Утримуємо таку посмішку протягом 5–10 секунд.
- **«Кінь» (цокання язиком).** Дитина імітує звук цокання копит коня, відтягуючи язик від піднебіння. Це зміцнює м'язи та допомагає розвинути силу язика.
- **«Гармошка».** Дитина притискає язик до піднебіння і повільно відкриває та закриває рот, не відриваючи язик від піднебіння. Це схоже на розтягування гармошки. Виконати 5 разів.
- **«Чашечка».** Дитина утворює «чашечку» з язика, підіймаючи його краї вгору та тримаючи їх піднятими протягом кількох секунд. Повторити 3–5 разів.

Ці вправи сприяють розвитку м'язів язика, що допоможе правильно вимовляти звук [p].

4. Пальчикова гімнастика

- **Мета:** розвиток дрібної моторики, що позитивно впливає на мовленнєвий розвиток.
- **Вправа «Рукавичка».** Діти по черзі імітують рухи пальчиками, наче вони вдягають рукавичку:

«Раз, два, три, чотири, п'ять -

будем пальчики вдягати.

Раз — великий, два — вказівний,

три — середній, ось який!

Чотири — безіменний, п'ять — мізинець,

вся рука вдягнена в рукавичку, як лицар!»

- **Вправа «Мишка»** (для розвитку сили і спритності пальчиків): діти з'єднують пальчики у формі, що нагадує мишку, і «бігають» пальцями по столу.

5. Ознайомлення з казкою «Рукавичка»

- Логопед читає дітям казку «Рукавичка» та показує ілюстрації.
- **Питання для обговорення:** логопед просить дітей назвати персонажів, які жили в рукавичці, та описати їхні характерні риси.

6. Інсценізація казки з рольовими діалогами

- **Мета:** розвиток зв'язного мовлення та діалогічних навичок.
- **Підготовка:** Логопед роздає дітям ролі персонажів казки — Мишки, Жабки, Зайчика, Лисички, Вовка, Ведмедя.
- Діти повторюють короткі фрази за логопедом, відпрацьовуючи діалогічне мовлення: наприклад, «А хто-хто в рукавичці живе?», «Це я, Мишка-шкряботушка!».
- Логопед допомагає кожній дитині відпрацювати свою роль, промовляючи слова голосно, виразно, з правильною артикуляцією.

7. Вправи на розвиток дрібної моторики

- **Завдання:** Логопед пропонує дітям зробити рухи, схожі на рухи тваринок:
 - **Мишка** — стискати і розтискати кулачки (імітація маленьких рухів).
 - **Жабка** — піднімати і опускати долоньки, наче стрибає жабка.
 - **Ведмідь** — повільно рухати долонями, зображуючи важкі кроки.

8. Рефлексія та підсумки

- **Бесіда:** Логопед питає дітей, що їм найбільше сподобалося на занятті, які персонажі запам'яталися, які вправи були цікавими.
- **Похвала:** Логопед хвалить дітей за активність та старанність, підсумовує, що вони дізналися про новий звук [p] та вдосконалили своє мовлення.

9. Прощання

- Логопед пропонує дітям попрощатися, вимовляючи звуки та слова на закріплення звука [p], наприклад, «пора», «ура», «прощайте».

Додаток В

Стимульний матеріал для автоматизації звуків на основі українських народних казок (ламіновані картинки з кріпленням на липучках)

